ธมฺมปุญฺโญนุสรณ์

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูสิริปัญญาเมธี

(เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ, ถนอมบุญ)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔

เวลา ๑๖.๐๐ น.

พระครูสิริปัญญาเมธี,ผศ.ดร. (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ,ถนอมบุญ)

อายุ ๗๐ พรรษา ๔๙

หมายรับสั่งที่ ๔๑๖๐ **สำนักพระราชวัง**

๕ เมษายน ๒๕๖๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเพลิงศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมมปุญโญ) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ ที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๓๐ น. เชิญหีบศพขึ้นรถยนต์จากศาลาบำเพ็ญกุศล ตึก ๕ ชั้น วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ ไปยังเมรุวัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย หยุดรถเชิญหีบศพเวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระราชทานเพลิง.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมมปุญโญ) เพื่อทราบ
	ติดต่อขอรับกล่องเพลิงพระราชทานที่กระทรวงวัฒนธรรม ไปปฏิบัติ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

หมายรับสั่งที่.....๔๑๕๙..... **สำนักพระราชวัง**

๕ เมษายน ๒๕๖๔

พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) อายุ ๗๐ พรรษา ๕๐ อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ มรณภาพเนื่องจากระบบหายใจไหลเวียนโลหิตล้มเหลว ณ วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑ เมษายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๔.๐๐ น.

วันจันทร์ ที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาบำเพ็ญกุศลตึก ๕ ชั้น วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานหีบเชิงชายประกอบศพ.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ)
	เพื่อทราบ
	ติดต่อขอรับกล่องน้ำหลวงพระราชทานที่กระทรวงวัฒนธรรม ไปปฏิบัติ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

พระมหากรุณาธิคุณ

นับแต่ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ได้ถึงมรณภาพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔

สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พร้อมเครื่องเกียรติยศประกอบศพ และพระราชทานเพลิงศพ

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นหาที่สุดมิได้แด่ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ และวงศ์ตระกูล ตลอดถึงบรรดาศิษยานุศิษย์

หากพระครูสิริปัญญาเมธีหยั่งทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง ก็จะพึงมีจิตยินดีเป็นที่ยิ่ง และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติอันสูงยิ่งในครั้งนี้

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ คณะศิษยานุศิษย์ และวงศ์ตระกูลของพระครูสิริปัญญาเมธี ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้

ขอถวายพระพร

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์

คณะศิษยานุศิษย์ และคณะญาติ

หมายรับสั่งที่....๔๔๐๕..... **สำนักพระราชวัง**

๘ เมษายน ๒๕๖๔

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร มหาวชิราลงกรณ วรรราชภักดี สิริกิจการิณีพีรยพัฒน รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ นายวิมล จันทรโรทัย เชิญพวงมาลาไปวางที่หน้าหีบศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) ณ ศาลาบำเพ็ญกุศล ตึก ๕ ชั้น วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

วันพฤหัสบดี ที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๘.๓๐ น.

หน้าที่	กองพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) เพื่อทราบ.

พลอากาศเอก

(สถิตย์พงษ์ สุขวิมล)
เลขาธิการพระราชวัง

พระมหากรุณาธิคุณ

นับแต่ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ได้ถึงมรณภาพ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์เชิญพวงมาลาไปวางหน้าหีบศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ)

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นหาที่สุดมิได้แด่ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ และวงศ์ตระกูล ตลอดถึงบรรดาศิษยานุศิษย์

หากพระครูสิริปัญญาเมธีหยั่งทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง ก็จะพึงมีจิตยินดีเป็นที่ยิ่ง และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติอันสูงยิ่งในครั้งนี้

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ คณะศิษยานุศิษย์ และวงศ์ตระกูลของพระครูสิริปัญญาเมธี ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้

ขอถวายพระพร

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์

คณะศิษยานุศิษย์ และคณะญาติ

คำปรารภ

พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร นับเป็นพระเถระผู้มีปฏิปทาเรียบง่าย ประพฤติตนเรียบร้อย ดำเนินรอยตามบาทวิถีแห่งสมเด็จพระบรมศาสดา ปฏิบัติสิกขาวินัยกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด น่าเลื่อมใส เป็นที่เคารพศรัทธาของเหล่าศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

เป็นพระเถระผู้มีความรู้ความสามารถ เล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นมหาเปรียญ ทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่เป็นพระธรรมทูตของคณะสงฆ์ธรรมยุตในหลายประเทศ จบการศึกษาทางโลกระดับปริญญาเอก เป็นอาจารย์ประจำระดับ ๗ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีผลงานทางวิชาการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ มีสมณศักดิ์เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นพิเศษ รับภาระช่วยงานพระพุทธศาสนามาตลอดชีวิตในเพศบรรพชิตของท่าน

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ คณะศิษยานุศิษย์ และคณะญาติได้อนุสรณ์ถึงคุณงามความดีปฏิปทาสัมมาปฏิบัติและคุณูปการอันมากยิ่งของท่าน จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ “ธัมมิกวัตร” ของ พระเดชพระคุณพระมหารัชชมังคลาจารย์ (เทศ นิทฺเทสกเถร) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ รูปที่ ๙ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้บรรพชาแก่พระครูสิริปัญญาเมธี เพื่อเป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในการบำเพ็ญกุศลพระราชทานเพลิงศพ พระครู

สิริปัญญาเมธี ในวันอาทิตย์ที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

ขอกุศลแห่งการบำเพ็ญทักษิณานุปทานที่คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ ศิษยานุศิษย์ และคณะญาติ ซึ่งได้ร่วมกันบำเพ็ญมานับแต่กาลมรณภาพ จงพลันสัมฤทธิ์ผลเป็นบุญนฤทีสุขประโยชน์สมบัติ ศุภอรรถอิฏฐคุณวิบุลมนุญผล แก่พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพจงทุกประการ เทอญ.

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์

ให้พระครูปลัดกิตติคุณวัฒน์ เขาวา ป.ธ.๕ ป.โท พ.
วัดสัมพันธวงศาราม เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก
ขอพระคุณจงรับเอาพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ชำระสะสาง
อธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยสมควร
จงเจริญสุขสวัสดีในพระพุทธศาสนาเทอญ

ทั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙
เป็นปีที่ ๖๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระราชสมเด็จพระสังฆราช สยามมินทราธิราช

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พลเอก
นายกรัฐมนตรี

คำสั่ง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ที่ ๑๐๑๕/๒๕๕๒

เรื่อง แต่งตั้งบุคลากรดำรงตำแหน่งทางวิชาการ

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙ (๙.๕) แห่งข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยคุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการแต่งตั้งอาจารย์พิเศษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ รองศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์พิเศษ ศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์พิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๒ และมติการประชุมสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๕๒ วันอังคารที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ มติที่ ๒๙/๒๕๕๒ ระเบียบวาระที่ ๕ วาระที่ ๕.๕

จึงแต่งตั้งให้

พระครูสิริปัญญาเมธี (ดร.)
ดำรงตำแหน่งทางวิชาการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

(พระเทพปริยัติวิมล)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

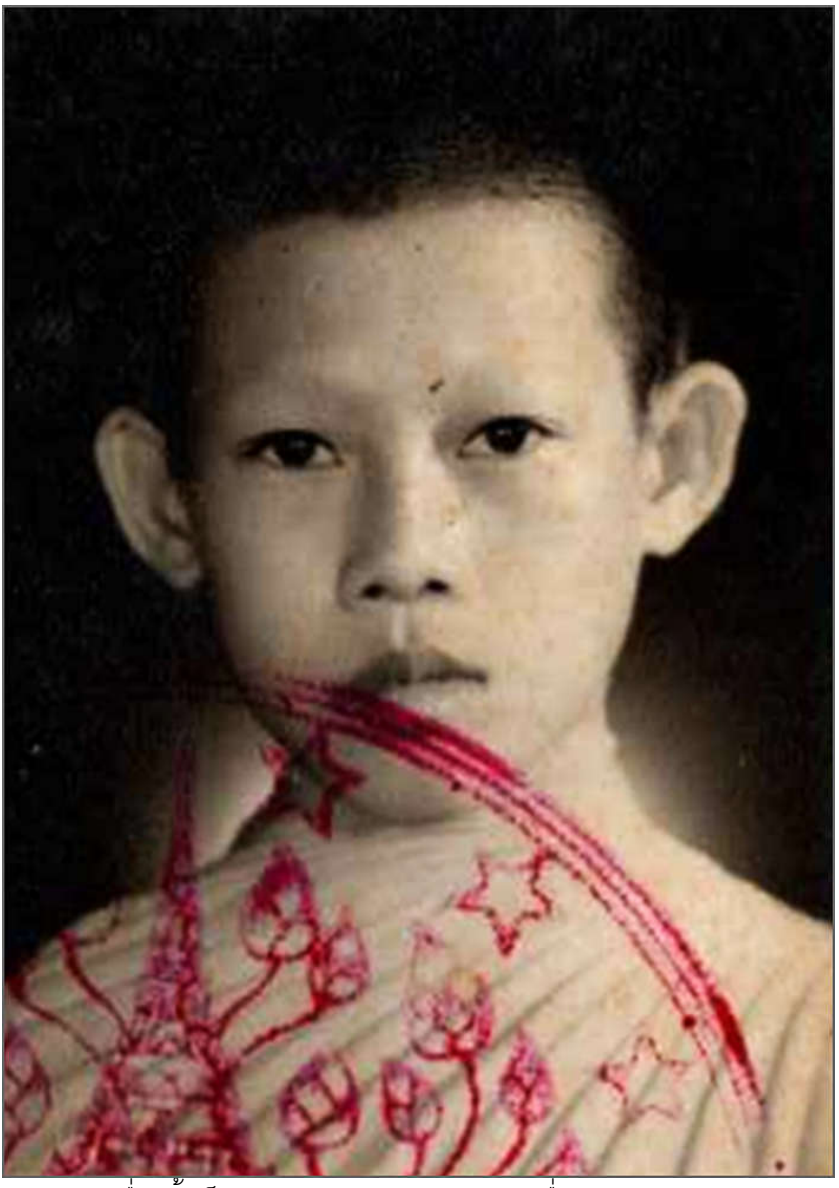

เมื่อครั้งเป็นสามเณรเชาวรา ถนอมบุญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

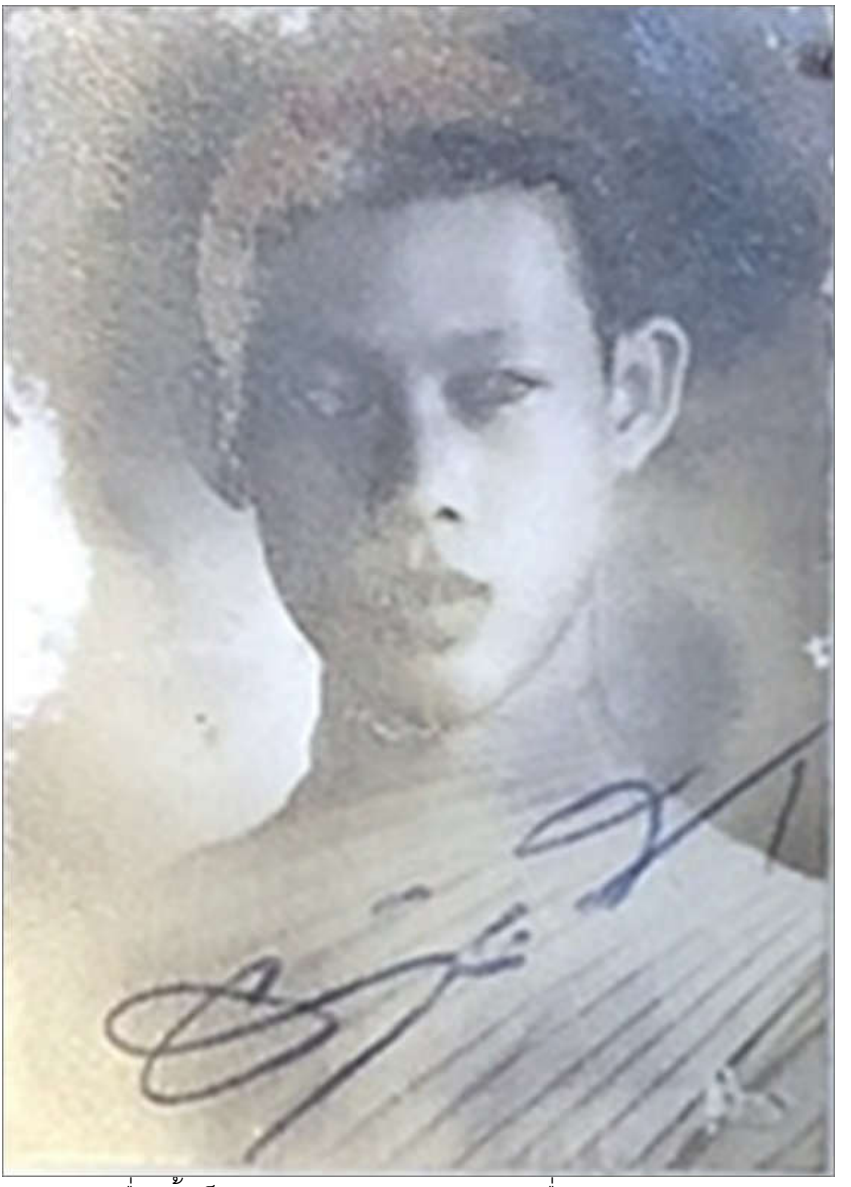

เมื่อครั้งเป็นสามเณรเชาวรา ถนอมบุญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

คณะสามเณรวัดสัมพันธวงศ์ถวายสักการะ พระเทพปัญญามุนี (มานิต ถาวโร) เมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๔

คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ถวายน้ำสรง พระเทพปัญญามุนี (มานิต ถาวโร) เมื่อ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๔

ถ่ายภาพกับท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๕๖

ถ่ายภาพกับท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดไตรมิตรวิทยาราม เมื่อ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๔

ถ่ายภาพกับพระสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าอาวาสวัดถ้ำวังหิน อ.หนองปรือ จ.กาญจนบุรี

เมื่อครั้งปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมทูตที่วัดสัมพันธวงศ์จีลอง ประเทศออสเตรเลีย

ถ่ายภาพกับญาติโยมชาวเมืองจีลอง ณ วัดสัมพันธวงศ์จีลอง ประเทศออสเตรเลีย

เป็นที่ปรึกษาโครงการก่อสร้างวัดป่ามหาวีรวงศ์ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี วัดสาขาของวัดสัมพันธวงศ์

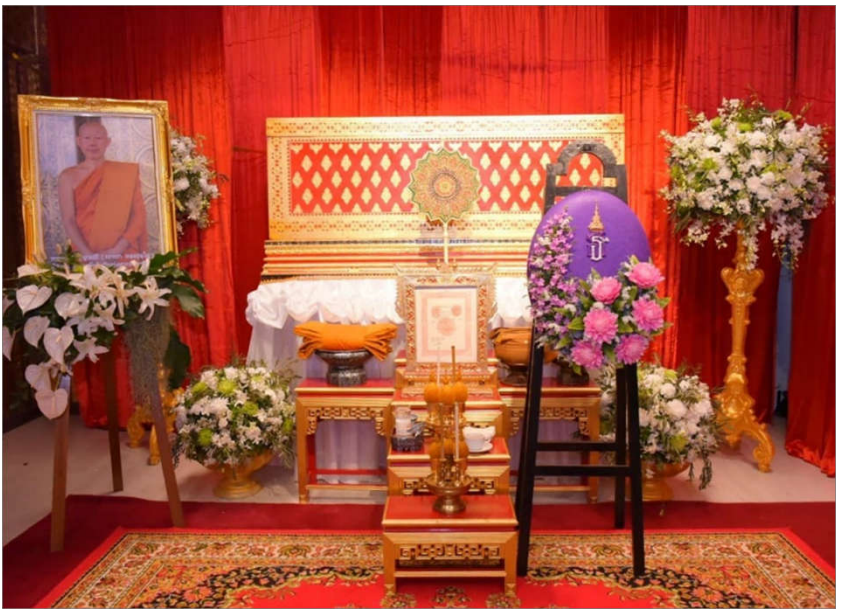

พิธีบำเพ็ญกุศลศพ

พระครูสิริปัญญาเมธี, ผศ.ดร.

(เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ, ถนอมบุญ ป.ธ.๔, น.ธ.เอก, Ph.D.)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์

ณ ศาลาบำเพ็ญกุศลตึก ๕ ชั้น

วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

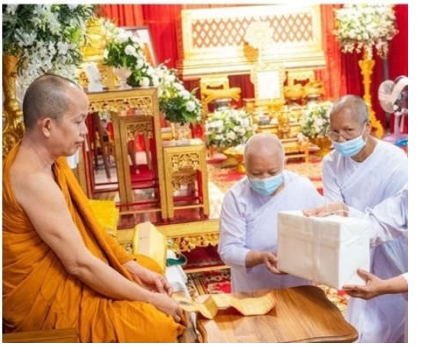

ประวัติโดยสังเขป

พระครูสิริปัญญาเมธี ผศ.ดร.

(เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ, ถนอมบุญ ป.ธ ๔, น.ธ.เอก, Ph.D.)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ประวัติเบื้องต้น

พระครูสิริปัญญาเมธี มีนามเดิมว่า เชาวรา นามฉายา ธมฺมปุญฺโญ นามสกุล ถนอมบุญ เกิดวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ณ บ้านเลขที่ ๓๔/๑ ถนนโพธิ์ศรี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โยมบิดา นายชลอ ถนอมบุญ โยมมารดา นางมาลินี ถนอมบุญ โดยโยมบิดาเป็นชาวหนองแขม กรุงเทพมหานคร เป็นข้าราชการการรถไฟแห่งประเทศไทย ส่วนโยมมารดาเป็นชาวตำบลหมากแข้ง อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ประกอบอาชีพค้าขาย

มีพี่น้องร่วมบิดามารดา จำนวน ๔ คน คือ

๑. พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ, ถนอมบุญ)

๒. นายวัฒนา ถนอมบุญ

๓. นางเพียงใจ สุวัฒนทรัพย์

๔. นายชวลิต ถนอมบุญ

เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสมัยนั้นแล้ว ไม่ได้ศึกษาต่อ ต้องออกมาช่วยงานโยมมารดาประกอบอาชีพค้าขาย

การบรรพชา

บรรพชาครั้งแรก

บรรพชาเป็นสามเณรหน้าไฟ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ณ วัดโพธิสมภรณ์ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โดยมี พระราชวุฒาจารย์ (สวัสดิ์ ขนฺติวิริโย) หรือท่านเจ้าคุณอุดร อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ธรรมยุต) และอดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูอุดรคณานุศาสน์ เป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่อเสร็จจากงานศพแล้ว ทางครอบครัวต้องการให้ท่านลาสิกขาออกมาช่วยงานตามเดิม เพราะเป็นบุตรคนโต แต่ท่านไม่ประสงค์จะลาสิกขาอยากจะบวชอยู่ต่อไป ด้วยเหตุที่มีความคุ้นเคยกับวัดโพธิสมภรณ์และพระเถระในวัดโพธิสมภรณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นวัดใกล้บ้านที่โยมแม่ไปปฏิบัติธรรมและทำบุญเป็นประจำ สุดท้ายทางครอบครัวต้องยอมให้ท่านอยู่เป็นสามเณรต่อที่วัดโพธิสมภรณ์ ภายใต้การดูแลของพระราชวุฒาจารย์

ต่อมาหลวงพ่อจำนงค์ ธมฺมจารี วัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งมีความคุ้นเคยกับพระราชวุฒาจารย์ (สวัสดิ์) และพระราชเมธากร (ปาน) เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดโพธิสมภรณ์บ่อยครั้งในช่วงนั้น ได้ไปเจอสามเณรเชาวรา ที่

วัดโพธิสมภรณ์ สอบถามประวัติความเป็นมาพอทราบความ เป็นเหตุบังเอิญที่หลวงพ่อจำนงค์รู้จักคุ้นเคยกับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายปู่และย่าของท่าน ที่อยู่บ้านย่านหนองแขม กรุงเทพมหานคร (ฝ่ายปู่ ตระกูลถนอมบุญ ฝ่ายย่าตระกูลนาควัชระ) ต้องการจะประสานความสัมพันธ์ของสามเณรเชาวรากับญาติผู้ใหญ่ฝ่ายโยมพ่อไว้ ทั้งจะได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติมด้วย จึงได้พามาเยี่ยมโยมปู่และโยมย่าที่กรุงเทพมหานคร โดยฝากให้พักที่วัดราษฎร์บำรุง เขตบางแค กรุงเทพมหานคร อยู่ที่กุฏิพระอาจารย์หรั่ง (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระเทพญาณโสภณ (วิชิน ปญฺญาชิโน) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์บำรุง) ผู้เป็นสหธรรมิกที่สนิทสนมคุ้นเคยกัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ หลวงพ่อจำนงค์ ธมฺมจารี ได้นำสามเณรเชาวรามาฝากกับพระเดชพระคุณ พระมหารัชชมังคลาจารย์ (เทศ นิทฺเทสกเถร) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ รูปที่ ๙ เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่วัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งพระเดชพระคุณท่านเมตตารับ โดยให้บรรพชาใหม่ เพราะเกี่ยวเนื่องกับระเบียบการสวดมนต์เข้าวัดที่เกินเวลามาแล้วในปีนั้น การอยู่ที่วัดสัมพันธวงศ์จะได้ไม่เป็นสามเณรอาคันตุกะ เป็นสามเณรของวัดสัมพันธวงศ์โดยตรง เพราะการเป็นสามเณรของวัดสัมพันธวงศ์ จะมีเวลาในการซ้อมสวดมนต์ตามระเบียบมากขึ้นด้วย

<u>บรรพชาครั้งที่สอง</u>

บรรพชาเมื่ออายุ ๑๕ ปี เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ณ วัดสัมพันธวงศ์ แขวงสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

โดยมี พระเดชพระคุณ พระมหารัชชมังคลาจารย์ (เทศ นิทฺเทสกเถร) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ รูปที่ ๙ เป็นพระอุปัชฌาย์

หลังจากบรรพชาแล้ว พระเดชพระคุณท่านให้อยู่ที่กุฏิมณีคุณ ในการดูแลของท่านเจ้าคุณพระเนกขัมมมุนี (เส็ง ทินฺนวโร) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ และมีหลวงพ่อจำนงค์ ธมฺมจารี เป็นอาจารย์ช่วยกำกับดูแลอีกรูปหนึ่ง ได้มีโอกาสช่วยอุปัฏฐากดูแลพระเดชพระคุณพระมหารัชชมังคลาจารย์ และสนองงานด้านอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

การอุปสมบท

อุปสมบทเมื่ออายุ ๒๑ ปี วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลา ๐๙.๓๐ น. ณ วัดสัมพันธวงศ์ แขวงสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยมี

- เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (มานิต ถาวรมหาเถร) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ รูปที่ ๑๑ เป็นพระอุปัชฌาย์
- พระครูธรรมาลังการ (วิสุทธิ์) อดีตเจ้าอาวาสวัดสามัคคีสุทธาวาส เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์
- พระวัชรธรรมาภรณ์ (บุญมา ปุญฺญาธิโก) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูธรรมธร บุญมา ปุญฺญาธิโก เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรม

- นักธรรมชั้นเอก
- เปรียญธรรม ๔ ประโยค

การศึกษาทางโลก

- มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวชิรมกุฎ โรงเรียนพระปริยัติ-ธรรมสายสามัญแห่งแรกของประเทศไทย โดยเป็นนักเรียนรุ่นแรกที่จบการศึกษาจากโรงเรียนวชิรมกุฎแห่งนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘
- ระดับปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อครั้งยังเป็นสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒
- ระดับปริญญาโท M.A. (Buddhist Studies) University of Delhi / India เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕
- ระดับปริญญาเอก Ph.D. (Budhist Studies) Magadh University / India เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๔๙
  เป็นพระครูปลัดกิตติคุณวัฒน์ ฐานานุกรมใน พระธรรมกิตติเมธี (ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศ์
- พ.ศ. ๒๕๔๙
  เป็นพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ ในราชทินนามที่ พระครูสิริปัญญาเมธี

การปกครอง

- เป็นเจ้าอาวาสวัดถ้ำวังหิน ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี (เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก) วัดถ้ำวังหินตั้งขึ้นในโครงการพัฒนาห้วยองคต อันเนื่องมาจากพระราชดำริในรัชกาลที่ ๙
- เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์

หน้าที่การงานอื่น ๆ

- เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดสัมพันธวงศ์
- เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม
- เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตำแหน่งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการ เป็นอาจารย์ประจำระดับ ๗

- เป็นหัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- เป็นคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต)

หน้าที่ด้านการเผยแผ่ในฐานะเป็นพระธรรมทูตต่างประเทศ

- เป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศ (ธรรมยุต) ยุคที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๓๗)
- ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตที่วัดพุทธรัตนาราม มลรัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา
- เป็นเลขานุการคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ธรรมยุตในประเทศสหรัฐอเมริกา สมัยที่พระเทพสารมุนี (เพชร สารธมฺโม) เป็นประธานยุคแรก
- ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตที่วัดพุทธบูชา เมืองแอตแลนตา รัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา
- ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตที่วัดสันติธรรม เมืองออกัสต้า รัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา
- ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตที่วัดญาณประทีป เมืองโอ๊คแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ยุคเริ่มสร้างวัด

- ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตที่วัดสัมพันธวงศ์จีลอง รัฐวิคตอเรีย ประเทศออสเตรเลีย ตามที่คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ได้มอบหมายให้ไปช่วยดูแลวัดเป็นเวลา ๖ เดือน

ความสามารถด้านอื่นๆ

๑. ด้านสาธารณูปการ เป็นผู้ช่วยสร้างวัดและเป็นที่ปรึกษาให้กับวัดต่างๆ ที่ท่านเคยไปพำนักอยู่จำพรรษาและเกี่ยวข้อง อาทิ

- ในต่างประเทศ ได้ช่วยสร้างวัดพุทธรัตนาราม รัฐเท็กซัส วัดพุทธบูชา รัฐจอร์เจีย วัดสันติธรรม รัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา วัดญาณประทีป เมืองโอ๊คแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ และวัดสัมพันธวงศ์จีลอง รัฐวิคตอเรีย ประเทศออสเตรเลีย
- เมื่อครั้งไปดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดถ้ำวังหิน จังหวัดกาญจนบุรี ได้ช่วยพัฒนาวัดในด้านต่างๆ ให้มีความเจริญมั่นคง ปฏิบัติหน้าที่สมกับที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์
- ภายในวัดสัมพันธวงศ์ ช่วยดูแลงานพัฒนาวัดมาโดยตลอดล่าสุด เป็นที่ปรึกษารูปสำคัญในการสร้างวัดป่ามหาวีรวงศ์ (ถาวรานุสรณ์) อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี วัดสาขาของวัดสัมพันธวงศ์

๒. ด้านคอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะการใช้งานคอมพิวเตอร์ในยุคแรก นำความสามารถนี้ไปช่วยพัฒนาการศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏ-ราชวิทยาลัย เป็นหัวหน้าฝ่ายดูแลห้องคอมพิวเตอร์ และเป็นอาจารย์สอนคอมพิวเตอร์เจ้าหน้าที่และพระนักศึกษา และที่วัดสัมพันธวงศ์ได้นำคอมพิวเตอร์จากต่างประเทศเข้ามาใช้งานในวัด ช่วยสอนการใช้งานให้กับพระภิกษุสามเณรวัดสัมพันธวงศ์ สถานศึกษา และวัดต่างๆ ให้ก้าวทันเทคโนโลยีด้านนี้

๓. ด้านระบบไฟฟ้าอิเล็คทรอนิกส์ ช่วยซ่อมบำรุงอุปกรณ์ไฟฟ้าที่ชำรุดทั้งภายในวัดและที่อื่นๆ เพื่อประหยัดงบประมาณที่ต้องจัดหาของใหม่

๔. ด้านงานนวกรรม (งานก่อสร้าง) ช่วยพัฒนาและซ่อมบำรุงเสนาสนะทั้งภายในวัดและต่างวัด ให้คำแนะนำเรื่องงานนวกรรมที่ประหยัดคงทน เหมาะสม

๕. ด้านการเกษตรยุคใหม่ จัดหาพันธุ์ไม้ทางเศรษฐกิจนำไปมอบให้วัด สถานศึกษา และหน่วยงานต่างๆ อยู่เป็นประจำ รวมทั้งนำความรู้ด้านการเกษตรไปแนะนำแก่ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิดที่สนใจ เพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้

ปฏิปทาส่วนตน

เป็นพระเถระผู้มีปฏิปทาเรียบง่าย

พระครูสิริปัญญาเมธี เป็นพระเถระผู้มีปฏิปทาเรียบง่าย เป็นกันเองกับทุกคนที่มีโอกาสได้สนทนาธรรมด้วย มีวัตรปฏิบัติเป็นไปตามพระธรรมวินัย ปฏิบัติกิจของสงฆ์เป็นประจำมิได้ขาด ประพฤติปฏิบัติตนให้พระภิกษุสามเณรได้เห็นแบบอย่างในฐานพระผู้ใหญ่ของวัด

เป็นพระเถระผู้ไม่ถือตน

เป็นพระเถระผู้ไม่ถือตน ไม่ยกเอาความรู้ความสามารถที่มีมาคุยแข่งกับผู้ใด หากไม่ใกล้ชิดจริงๆ หลายคนแทบไม่ทราบว่า ท่านเป็นพระเถระผู้มีอายุและพรรษามาก เป็นมหาเปรียญ มีสมณศักดิ์เป็นพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นพิเศษ มีหน้าที่การงานเป็นอาจารย์สอนมหาวิทยาลัยระดับ ๗ มีความรู้ทางโลกจบการศึกษาระดับปริญญาเอก มีตำแหน่งทางวิชาการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ ท่านไม่เคยนำเรื่องเหล่านี้ไปกล่าวแสดงให้ผู้ใดทราบโดยไม่ใช่กาลที่เหมาะสม ด้วยปฏิปทาที่ท่านปฏิบัติมาต่อเนื่องเช่นนี้ จึงเป็นที่เคารพและคุ้นเคยยิ่งของพระภิกษุสามเณรและญาติโยมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือญาติโยมทั่วไป

เป็นพระเถระผู้ให้ความสำคัญกับการศึกษาสงเคราะห์

ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ช่วยสงเคราะห์สถานศึกษา นักเรียนผู้ขาดทุนทรัพย์ รวมถึงการช่วยเหลือด้านต่างๆ ที่คนส่วนมากไม่ทราบ

เพราะท่านได้ให้ความสงเคราะห์แบบเงียบๆ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนทุนอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่างๆ มอบทุนร่วมสนับสนุนในวาระพิเศษให้กับสถานศึกษาที่ขอความอนุเคราะห์มา นำความรู้ความสามารถเข้าไปช่วยเหลืองานภายในสถานศึกษาที่ท่านเกี่ยวข้อง ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในฐานะที่ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์แก่สถานศึกษาต่างๆ และมอบทุนการศึกษาเป็นรางวัลและกำลังใจแก่เด็กนักเรียนที่ขัดสน เป็นต้น

สิ่งที่ท่านได้เคยช่วยเหลือสงเคราะห์มา อาจจะไม่ใช่โครงการใหญ่โตที่บริจาคผู้เดียวในนามของท่าน แต่ในโครงการที่ท่านช่วยเหลือจะสงเคราะห์ช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง ท่านเคยกล่าวว่า *"แม้การช่วยเหลือนี้ อาจจะไม่ใช่สิ่งใหญ่โตอะไร แต่ก็ถือเป็นกำลังใจเล็กๆ น้อยๆ มอบให้กับเด็กเหล่านี้ ให้เขามีกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน ให้เห็นว่า สิ่งที่เขากำลังพยายามกันอยู่ มีผู้ใหญ่ให้การสนับสนุนและเฝ้าดูอยู่"*

ตัวอย่างหนึ่งของการสงเคราะห์ช่วยเหลือด้านการศึกษา คือ ท่านเป็นผู้เมตตานำนักเรียนหญิง ๙ คน จากจังหวัดชัยภูมิ ร้อยเอ็ด บึงกาฬ และอ่างทอง ไปฝากให้เรียนที่โรงเรียนธรรมจารินีวิทยา อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โรงเรียนอยู่ประจำแบบสงเคราะห์ของสถาบันแม่ชีไทย อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อมีโอกาสท่านจะเดินทางไปเยี่ยมนักเรียนกลุ่มนี้เป็นประจำ พร้อมทั้งมอบทุนการศึกษาเป็นกำลังใจให้ทุกครั้ง ระหว่างเรียนอยู่หากสิ่งใดขาดและต้องใช้ทุน แต่ผู้ปกครองไม่สามารถสนับสนุนได้ ท่านจะออกค่าใช้จ่ายให้เป็นการพิเศษ ปัจจุบันกลุ่มนักเรียน

ที่ท่านได้เมตตาพาไปฝากเรียน ได้จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ รุ่น จำนวน ๓ คน แล้ว

เป็นพระเถระผู้บริจาคด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นประจำ

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระครูสิริปัญญาเมธีได้ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน ขอเพียงมีการแจ้งข่าวกราบเรียนให้ท่านทราบ ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างกุฏิเสนาสนะถาวรวัตถุของวัดต่างๆ หรือมูลนิธิหน่วยองค์กรต่างๆ ท่านไม่เคยขาดที่จะร่วมบริจาคช่วยเหลือในการเหล่านี้ แม้จะไม่ใช่การบริจาคแบบใหญ่โตอะไรก็ตาม แต่ท่านก็ทำโดยส่วนตนของท่านมิได้ขาด

เป็นพระเถระผู้รัตตัญญูมีประสบการณ์มาก

ด้วยเหตุที่พระครูสิริปัญญาเมธีผ่านโลกมานาน ได้พบเจอผู้ทรงความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ เป็นจำนวนมาก เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมทูตในหลายประเทศ มีประสบการณ์ด้านหน้าที่การงานหลายด้าน ได้พบเจอปัญหาต่างๆ ที่ท่านได้เคยเข้าไปช่วยแก้ไขหลายเรื่องราว เมื่อมีผู้ไปขอคำแนะนำจากท่านหรือนิมนต์ให้ท่านเป็นที่ปรึกษาให้ในการต่างๆ จะได้รับคำแนะนำที่เหมาะสมจากท่านเสมอ เพื่อการวางแผนที่ดีและนำไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้ที่เข้าไปขอคำปรึกษาจากท่านจะมีโอกาสได้รับคำแนะนำพร้อมตัวอย่างที่ท่านปรารภเรื่องราวในอดีตให้ฟังเสมอ

มรณภาพ

โดยปกติ พระครูสิริปัญญาเมธี มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ยังปฏิบัติกิจวัตรต่างๆ มีบิณฑบาต ทำวัตรสวดมนต์ อย่างสม่ำเสมอ มีอาพาธประจำตัวเป็นโรคเบาหวาน แต่ยังรักษาสุขภาพดูแลตนเองให้แข็งแรงอยู่ตลอด อาพาธที่เป็นอยู่ยังควบคุมได้ แม้จะมีอายุมากขึ้นก็ตาม

ล่วงถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๐๒.๐๐ - ๐๓.๐๐ น. โดยประมาณ พระครูสิริปัญญาเมธีได้ถึงแก่มรณภาพด้วยระบบหายใจไหลเวียนโลหิตล้มเหลว ณ กุฏีนาถประสิทธิ์ วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร สิริอายุ ๗๐ ปี ๓ เดือน ๒๓ วัน พรรษา ๔๙

การศพและการบำเพ็ญกุศล

วันจันทร์ที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔

เวลา ๑๐.๐๐ น. เชิญศพจากสถาบันนิติเวช โรงพยาบาลตำรวจ กลับมายังศาลาบำเพ็ญกุศลตึก ๕ ชั้น วัดสัมพันธวงศ์ จากนั้นคณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ทำพิธีขอขมา ถวายน้ำสรงศพ และเปิดให้พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศิษยานุศิษย์ สรงน้ำศพ

เวลา ๑๖.๕๐ น. นับเป็นพระเมตตายิ่ง ท่านเจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงมีพระเมตตาประทานน้ำ

สรงศพ พระครูสิริปัญญาเมธี โดยมีพระบัญชาให้ เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เป็นผู้แทนสรงน้ำศพ

เวลา ๑๗.๐๐ น. นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานน้ำหลวงสรงศพและหีบเชิงชาย เป็นเครื่องเกียรติยศประกอบศพ พระครูสิริปัญญาเมธี โดยได้รับเมตตาจากท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (สุชิน อคฺคชิโน) เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม แม่กองธรรมสนามหลวง เป็นประธานประกอบพิธี

ได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม กำหนดวันที่ ๕-๑๗ เมษายน ๒๕๖๔ เวลา ๑๙.๐๐ น. โดยลำดับ

พิธีพระราชทานเพลิงศพ

กำหนดการพระราชทานเพลิงศพ พระครูสิริปัญญาเมธี (เชาวรา ธมฺมปุญฺโญ) ในวันอาทิตย์ที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

ธัมมิกวัตร

ของ

พระมหารัชชมังคลาจารย์

(เทศ นิทฺเทสกเถร)

เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ รูปที่ ๙

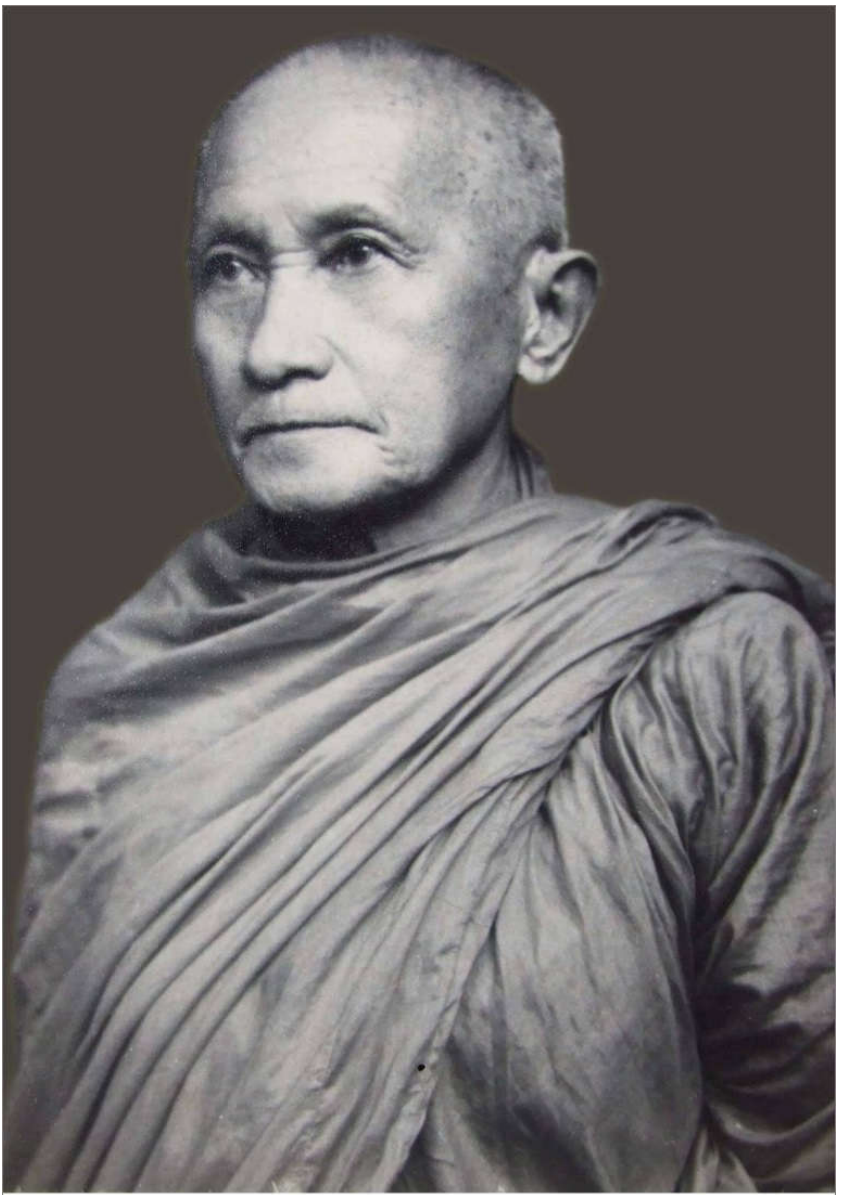

พระมหารัชชมังคลาจารย์ (นิทฺเทสกเถร)

คำนำการจัดพิมพ์หนังสือ “ธัมมิกวัตร” ครั้งแรก

สุภาษิตเป็นธรรมปรุงจิตให้สะอาด สูงประเสริฐยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวง ผู้พิจารณาแล้วจึงนับถือว่าเป็นสรณะอย่างประเสริฐ นอกจากนั้น เมื่อประสบเหตุการณ์อันเป็นอุทาหรณ์ให้เกิดปัญญาความคิด ก็ผนวกสุภาษิตขึ้นไว้ตามเหตุผล เพื่อจะให้เป็นประโยชน์และอื่นต่อไป หนังสือนี้สำเร็จด้วยอาการอย่างนั้น ด้วยหวังว่าจะเป็นสหายของตัวแลผู้ที่ได้พบได้อ่าน เมื่อเรียบเรียงแลรวมเข้าเป็นเล่มแล้ว เห็นว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมข้อความที่ชักนำผู้เอาใจใส่ในถ้อยคำให้ประพฤติเป็นไปตามคลองธรรม อันจะเป็นปัจจัยแห่งความสุขที่จะต้องประสงค์แผนกหนึ่ง จึงขนานนามตามคุณนิมิตโดยปริยายต่างๆ

อันพุทธสุภาษิตธรรมภาษิตมีอยู่มากหลาย มีบรรยายต่างๆ ทั้งอย่างต่ำ อย่างกลาง อย่างสูง ยากที่จะจดจำให้ถ้วนถี่ และธรรมนั้นๆ บางข้อเป็นที่พออัธยาศัยของบางคน ทำให้แช่มชื่นและนำให้เอาใจใส่ข้อนั้นมาก บางข้อไม่เป็นที่พออัธยาศัย อ่านแล้วไม่ชื่นใจเลย เปล่าจำไม่ได้ เพราะบุคคลมีกิเลสแลนิสัยไม่เหมือนกัน มีคุณในตนไม่เท่ากัน ความชอบใจหรือรสนิยมในธรรมจึงแตกต่างกันเหมือนดังคนทั้งหลายที่มีโรคในกายต่างๆ กัน ความชอบใจในยาเครื่องบำบัดโรคก็ย่อมต่างกัน แม้โรคอย่างเดียวกัน แต่สมุฏฐานแห่งโรคต่างกัน ฤดูกาลต่างกัน เพศต่างกัน วัยต่างกัน ถิ่นอาศัยต่างกัน รสนิยมในยารักษาโรคก็ดี รสนิยมในธรรมปฏิบัติก็ดี จึงต่างกันเปลี่ยนแปลงตามเหตุที่แวดล้อมเป็นคราวๆ ไป หนังสือแสดงลักษณะของธรรมที่เป็นภาษิตก็ดี เถรภาษิตก็ดี เทวตาภาษิตก็ดี บางอย่างไม่ออกรส

เท่าไร แต่ต้องใช้ประจำมากๆ เช่น ข้าวสุก ขนมปัง เป็นต้น บางอย่างรสเข้มข้น เช่น น้ำพริก น้ำปลา น้ำตาล เป็นต้น แต่ต้องใช้น้อยให้ได้ส่วน ใช้มากไปหาน้อยไปอาจให้โทษก็มี ต้องให้ได้ส่วนพอดี จึงจะสำเร็จประโยชน์

ฯลฯ หนังสือธัมมิกวัตร ซึ่งเขียนไว้ ๕ ภาค คราวนี้พิมพ์เฉพาะภาคต้น และธัมมิกวัตรภาคพิเศษ ฯลฯ

หวังว่าผู้มุ่งความดีงาม อ่านแล้วตรึกตรองตามและตรวจความรู้ที่มีในตนว่าอะไรบ้างที่บกพร่อง ซึ่งควรจะเก็บบวกเข้าไว้ หรือพยายามบำเพ็ญให้มีขึ้น ก็คงจะสำเร็จประโยชน์สุขได้ตามส่วน พอสมควรแก่ภูมิชั้นของตน

ขออำนาจกุศลทานบริจาค ที่ผู้ปรารถนาดีพร้อมใจกันบำเพ็ญ จงมีอานุภาพขจัดภัยอันตรายให้ห่างไกล สนับสนุนให้ท่านทั้งหลาย ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ ผู้มีใจโมทนาในกุศลสัมมาปฏิบัติได้ประโยชน์สุขสวัสดี โดยสมควรแก่คติวิสัยทั่วกันตลอดกาลนานเทอญ.

พระมหารัชชมังคลาจารย์

วัดสัมพันธวงศ์
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๐๘

สารบัญ

ธัมมิกวัตร ภาค ๑

-วัตรเวลาตื่นนอน ๑๑
-วัตรเวลาล้างหน้าล้างตาบ้วนปาก ๑๒
-วัตรก่อนไหว้พระเช้า ๑๓
-วัตรเวลาเจริญกัมมัฏฐาน ๑๔
-คำอาราธนากัมมัฏฐาน ๑๘
-วิธีนั่งกัมมัฏฐานและน้อมใจนึก ๑๙
-วัตรเมื่อนั่งกัมมัฏฐานแล้ว ๒๒
-วัตรเวลาอาบน้ำ ๒๓
-วัตรเวลาบริโภคอาหาร ๒๓
-วัตรเวลาออกจากถิ่นที่อยู่ไปสู่ถิ่นอื่น ๒๔
-วัตรเมื่อกลับมาถึงถิ่นที่อยู่ ๒๔
-กิจเบื้องต้นก่อนทำวัตรค่ำสวดมนต์ ๒๕
-ฟังเทศนา ๒๖
-วิจารณาเทศนา ๒๖
-ธรรมสากัจฉา ๒๗
-วัตรเวลาจะเข้านอน ๒๘
-คำระลึกแลเปล่งวาจาเวลาไหว้พระ ๓๑
-คำบูชา ๓๒
-คำกล่าวเวลานอบน้อมพระพุทธเจ้า ๓๒
-คำอาราธนากัมมัฏฐาน ๓๓

ธัมมิกวัตร ภาคพิเศษ

-พรหมวิหาร ๓๖

-เมตฺตานิสงฺสสูตร ๓๗

-ปัตติทานคาถา ๓๘

-กรวดน้ำ แปลเป็นฉันท์ ๔๐

-อธิบายบุรุษโทษสิบแปดประการ ๔๒

-มหาทาน ๕ ประการ ๔๓

-เนาวรัตน์ แก้ว ๙ ประการ ๔๓

-สัตตรัตน แก้ว ๗ ประการ ๔๓

-คำเตือนสติคนเวลาจวนจะตาย ๔๓

ธัมมิกวัตร ภาค ๑

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส
ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระรัตนตรัย

วัตรเวลาตื่นนอน

พอรู้สึกตัว ก็ตั้งสติระวังใจไม่ให้ไปนึกถึงเรื่องฝันและการงานอื่นๆ ควรทำในใจว่า “ร่างกายนี้ธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเพราะอาศัยบุญญาภิสังขารตกแต่ง ตั้งอยู่ชั่วกาลแล้วจักแตกสลายไป ความได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์ อันสัตว์ได้โดยยาก การฟังธรรมของสัตบุรุษ อันสัตว์ได้โดยยาก ความมีชีวิตเป็นอยู่ อันสัตว์ได้โดยยาก การฟังธรรมของสัตบุรุษ อันสัตว์ได้โดยยาก การถึงพร้อมด้วยขณะ คือความบริบูรณ์ ด้วยอวัยวะไม่บ้า บอด หนวก และเกิดในพระพุทธศาสนา อันสัตว์ได้โดยยาก ความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันสัตว์ได้โดยยาก เป็นลาภมากของเราแท้ที่ได้อัตภาพเป็นมนุษย์ มีชีวิตยังเป็นอยู่ และบริบูรณ์ด้วยอวัยวะ พร้อมด้วยกาลเป็นที่เกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า เราจะรีบใช้กายใจนี้ทำประโยชน์ให้มากที่สุด”

แต่ถ้ากายจิตเศร้าหมองอ่อนแอก็เป็นอันตรายใหญ่ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ภัยไม่มีประมาณ เราจะทำกายใจให้ชื่นบานผ่องใสแข็งกล้าสามารถจะขจัดทุกข์ภัยอันตรายทั้งปวง ให้ได้ชัยชนะเด็ดขาด เราจะไม่คบคนพาลจะไม่ใช้ชีวิตนี้ทำบาปหรือปล่อยให้เป็นหมันเปล่า เราจะเสพบัณฑิตใช้ชีวิตอันได้โดยยากนี้สร้างบุญบารมีธรรมต่อไป ตามเยี่ยงอย่างของบัณฑิตด้วยธรรมิกอุบายโดยเร็ว เราจะไม่โกรธ ไม่ทำร้าย ไม่กล่าวร้ายหยาบคายแก่ใครๆ กายวาจาจิตนี้ จงเป็นไปเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

เป็นที่พึ่งตลอดกาลเนืองนิตย์ ฯ

ลำดับนี้ ทำสัญญานึกน้อมให้เหมือนเห็นพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นธรรมชาติใสสว่าง มีความรู้วิเศษทั่ว และมีอำนาจยิ่งประทับอยู่ที่หัวใจ แล้วค่อยจัดผ้านุ่งผ้าห่มให้เรียบร้อยลุกออกจากที่ไปล้างหน้าล้างตาบ้วนปาก ประกอบด้วยท่าทางองอาจแช่มช้อย โดยมีสติสัมปชัญญะทำความรู้สึกอยู่ว่า พระพุทธเจ้าและผู้ทรงธรรมทั้งหลาย ท่านมีกิริยาอาการเช่นนี้ฯ

วัตรเวลาล้างหน้าล้างตาบ้วนปาก

เมื่อจับภาชนะน้ำแล้ว บริกรรมภาวนาระลึกถึงพุทธคุณโดยย่อหรือพิสดารตามถนัด พร้อมด้วยการอธิษฐาน แล้วล้างหน้าล้างตาบ้วนปาก หรือบริกรรมพลางล้างหน้าล้างตาบ้วนปากพลางก็ได้ ดังจะแสดงไว้เป็นตัวอย่างในที่นี้ว่า “พระพุทธล้างหน้า พระธรรมล้างทุกข์ พระสงฆ์เพิ่มสุขสวัสดีมีชัย อิติปิ โส ภควา ในโลกหล้าไม่มีใครสู้ได้”

เวลาล้างตาให้ลืมตาในน้ำทีละข้าง คือล้างข้างขวาและล้างข้างซ้าย บริกรรมคาถาเบิกพระเนตร ทำให้ตาสว่างทั้งตานอกตาในและป้องกันตาเจ็บตามืด คาถานั้นใช้ย่อหรือพิสดารก็ได้ เช่น พุทฺธสพฺพญฺญู ธมฺมสพฺพญฺญู สงฺฆสพฺพญฺญู สุคโต โลกวิทู สหสฺสเนตฺโต วิสุทฺธเทวินฺโท จกฺขุ อุทปาทิ ญาณ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ เป็นต้น ฯ

มหาการุณิโก นาโถ	พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์ ประกอบแล้วด้วยพระกรุณาใหญ่
อตฺถาย หิตาย สุขาย สพฺพปาณีนำ ปูเรตฺวา ปารมี สพฺพา	ยังพระบารมีทั้งหลายให้เต็ม เพื่อความความต้องการ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ	บรรลุแล้วซึ่งพระสัมโพธิญาณอันสูงสุด
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยการกล่าวความสัตย์นี้
โหตุ เม ชยมงฺคลํ	ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า

จงบริกรรมทั้งภาษามคธภาษาไทย หรืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ฯ

อีกอย่างหนึ่ง น้อมใจเอาตามความเลื่อมใสว่า พระพุทธเจ้าทรงพระปัญญาคุณ ขจัดกิเลสเครื่องเร่าร้อน เครื่องหมองมัวให้สิ้นไป ทำพระองค์ให้บริสุทธิ์เองแล้ว ทรงพระกรุณาสอนผู้อื่นให้บรรลุความบริสุทธิ์ด้วย ฯ

พระธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า ประเสริฐสุด รักษาผู้ปฏิบัติไว้เป็นอย่างดี มีให้ตรัสรู้แล้วพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ฯ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้ว นำพระศาสนามาให้สำเร็จประโยชน์เป็นอย่างดี ฯ

ด้วยอานุภาพแห่งการระลึกชอบโดยสัจจเคารพของข้าพเจ้านี้ ขอพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๓ รัตนะนี้ จงปรากฏในขันธสันดาน จงขจัดอุปัทวะทุกข์โทษภัยพิบัติ เครื่องเศร้าหมองทั้งภายนอกภายในให้พินาศเสื่อมหาย มีกายใจผ่องแผ้วแกล้วกล้า และกลับร้ายให้กลายดีเป็นศรีสวัสดิมงคล ให้ประสบอิฏฐผลไพบูลย์โดยง่าย มีชัยในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อเทอญฯ ดังนี้ก็ได้ การระลึกชอบเช่นนี้เป็นกุศลวัตร วิธีเจริญศรัทธาสัมมาสติอย่างหนึ่ง ที่ท่านโบราณเรียกว่า เสกน้ำล้างหน้า และสอนบุตรหลานให้ทำสืบๆ กันมา เพื่อเป็นสิริมงคลประจำวัน ฯ

วัตรก่อนไหว้พระเช้า

เมื่อล้างหน้าล้างตาบ้วนปากเช็ดหน้าแล้ว ตั้งใจไปจัดเครื่องบูชา เมื่อไปถึงที่บูชาหน้าพระพุทธรูป กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ (คือเข่า

ทั้ง ๒ มือทั้ง ๒ และหน้าผากจรดพื้น) ครั้ง ๑ แล้วจุดธูปเทียนประดับที่บูชาเสร็จ ถอยออกมาไหว้ครั้ง ๑ แล้วนั่งคุกเข่าท่าพรหม ประณมมือให้งามยกขึ้นเพียงหน้าอกหรือเพียงราวนม ตั้งใจนอบน้อมถวายอภิวาทบูชาพระรัตนตรัย และทำวัตรสวดมนต์ต่อไป ฯ

วัตรเวลาเจริญกัมมัฏฐาน

(ลำดับนี้ เจริญกัมมัฏฐาน) ทำให้ใจสงบหมดจดจากนิวรณ์ มีกำลังมั่นคงด้วยสมถภาวนา ให้ปัญญารุ่งเรืองสว่างเห็นอรรถธรรมด้วยวิปัสสนาภาวนาตามควรแก่เวลาที่จะทำได้ (แม้เพียง ๕ นาที ๑๐ นาที ก็ยังดีกว่าไม่ทำ เพราะจะได้เป็นปัจจัยให้สมบูรณ์ในวันหน้า) ใจเหมือนนาย กายเหมือนบ่าว ถ้านายคือใจไม่ได้อาหาร มีอาการอดอยากจนไม่มีกำลัง ทั้งโง่เง่า ก็ย่อมจะเบียดเบียนบ่าวให้ทำการผิดและทุจริตต่างๆ ซึ่งต้องลำบากมากแต่ได้ผลดีน้อย หรือมีแต่ได้โทษทุกข์ความเดือดร้อนตลอดกาลนาน และมารทั้ง ๕ ย่อมได้ช่องที่จะทำลายล้างผลาญให้ถึงความพินาศ ฯ ส่วนนายคือใจที่ได้ธรรมปีติเป็นอาหาร มีการอบรมฝึกฝนดีแล้ว ย่อมมีกำลังกล้าหาโรคมิได้ ผ่องใสฉลาดสามารถบังคับกายให้ทำการงานแต่ที่ถูกและสำเร็จโดยชอบ คือประกอบไม่ผิดไม่ติดขัด การนั้นย่อมให้ผลดีเต็มที่ หรือกลับให้ผลดีมากเกินคาดหมาย ไม่ต้องลำบากกายใจทั้งตนและคนอื่น มีแต่ความแช่มชื่นเกษมสานต์ มารทั้งปวงไม่สามารถจะรังควานได้ ย่อมถึงซึ่งความมีชัยชนะในที่ทั้งปวง

เพราะฉะนั้น สาธุชนผู้ปรีชาจึงพากันยินดีในความไม่ประมาท ฝึกใจให้ฉลาดรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัท และรู้จักเลือกบุคคลที่ควรคบหรือไม่ควรคบ ทั้งมีความเคารพธรรมและประพฤติตามให้สมกับความรู้ที่ได้ศึกษาแล้ว มีความผ่องแผ้วสมบูรณ์ด้วย

ทรัพย์อันประเสริฐ คือมีศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นผู้ไม่ยากจน เป็นคนดีงามมีแต่ความสุข ฯ เมื่อเราทั้งหลายอยากได้นายดีบ่าวดีและมีความสุข ก็พึงตั้งตนให้เป็นสาธุชนผู้ปรีชา ปฏิบัติกายวาจาใจของตนด้วยดีดังกล่าวแล้ว ก็จะได้ประสบผลพิเศษนั้นสมปรารถนา ฯ

แต่ผู้จะเจริญกัมมัฏฐานนั้น จำต้องศึกษาให้รู้และประกอบตนด้วยองคคุณที่สมควร คือ อัปปนาโกศล ๑๐ ละปลิโพธ ๑๐ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และที่นอนที่นั่งอันสงัด จึงจะได้ผลดีไม่มีอันตราย ฯ

อัปปนาโกศล ๑๐ อันเป็นเหตุให้ทำได้ถูกต้องอย่างดีนั้น คือ

๑. ทำวัตถุภายนอกภายในให้สละสลวย คือ ทำกายใจให้สะอาดงดงามเรียบร้อยโปร่งสบาย ฯ

๒. ฉลาดในนิมิต คืออารมณ์ที่หมาย ได้แก่บริกรรมนิมิต อุคคหนิมิต ปฏิภาคนิมิต ฯ

๓. ทำอินทรีย์ให้เสมอกัน คือทำศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ให้เสมอกัน ฯ

๔. ควรยกย่องก็ยกย่อง คือ ใจเหี่ยวสลดท้อแท้อยู่แล้วควรพิจารณาความดีที่ทำให้เกิดปีติรื่นรมย์ เช่น เจริญพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หรือนึกถึงบารมีที่บุคคลได้โดยยาก ซึ่งตนได้บำเพ็ญไว้เป็นต้น ฯ

๕. ควรข่มก็ข่ม คือ เมื่อใจฟุ้งไปในกาม หรือพยาบาท หรือมัวเมาประมาทดูหมิ่นผู้อื่น ก็นึกถึงมรณสติ พระไตรลักษณ์ เพ่งโทษตน โดยเทียบกับท่านพระพุทธสาวกผู้พิเศษ ฯ

๖. ควรให้ชื่นก็ให้ชื่น คือ ใจแช่มชื่นอยู่ในกุศลธรรมอย่างใด ไม่เป็นไปเพื่อโทษ ก็พึงตั้งใจสนับสนุนให้ทำอย่างนั้น ให้แนบเนียนดียิ่งขึ้น ฯ

๗. ควรเพ่งดูก็เพ่งดู คือ กายใจดำเนินในคลองธรรมถูกต้องดีแล้ว ก็พึงเพ่งดู เพื่อให้มั่นไม่ผิดพลาด ฯ

๘. เว้นคนมีจิตไม่มั่นคง คือ เว้นคนใจเบา เหลาะแหละ มักง่าย ไม่มีสัจจะ จืดจางเร็วเสีย ไม่คบคนเช่นนั้นเป็นมิตรและไม่คบโทษเช่นนั้นไว้ในจิต อันจะทำให้เป็นคนสันดานทราม ทำความดีไม่ได้ ฯ

๙. เสพผู้มีจิตมั่นคง คือผู้มีจิตแกล้วกล้าอดทนไม่จืดจางเร็ว มีสัจจะ ไม่มักง่าย คบคนเช่นนี้ไว้เป็นมิตร คบคนเช่นนี้ไว้ในจิต เพื่อเป็นเหตุให้เป็นคนมั่นคงตาม ฯ

๑๐. รักใคร่ในอัปปนาสมาธิ คือ รักใคร่ในความที่ใจสงบอย่างแนบแน่น ฯ

ปลิโพธกังวล เหตุทำให้เนิ่นช้าไม่สงบ ซึ่งควรปลดเปลื้องให้ห่างไกล แม้เพียงชั่วขณะก็ยังดีนั้น คือ

๑. กังวลอยู่ด้วย ที่อยู่
๒. กังวลอยู่ด้วย ตระกูล
๓. กังวลอยู่ด้วย ลาภสักการะ
๔. กังวลอยู่ด้วย หมู่คณะ
๕. กังวลอยู่ด้วย กิจการงาน
๖. กังวลอยู่ด้วย เดินทางไกล
๗. กังวลอยู่ด้วย ญาติ
๘. กังวลอยู่ด้วย ความเจ็บไข้
๙. กังวลอยู่ด้วย การเล่าเรียนศึกษา
๑๐. กังวลอยู่ด้วย จะเจริญฤทธิ์รักษาฤทธิ์ ฯ

เมื่อกำหนดปลิโพธ ๑๐ นี้ได้แล้ว ละเว้นให้ได้ในเวลาที่ควร บริโภคอาหารแค่พอสมควร ไม่ให้มากนักน้อยนัก ระวังธาตุให้ปกติอย่าให้พิการ ฯ

ที่นั่งที่นอนอันสงัด สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะเลือกให้ได้ตามแบบเป็นการยาก แต่ผู้ฉลาดพอหาได้ คือเมื่อเลิกจากการงานบริโภคอาหารแล้ว ชักชวนผู้ที่อยู่ในปกครองของตนให้ไหว้พระสวดมนต์เจริญภาวนาพร้อมๆ กันก็ได้ ก่อนนอนเมื่อเด็กเล็กนอนหลับแล้วก็ได้ ตอนเช้าตื่นนอนเสียก่อนพวกลูกเล็กเด็กแดงก็ได้ เช่น ๔ น. หรือ ๕ น. รีบลุกขึ้นทำหน้าที่ของตนทำใจให้รู้สึกเหมือนตนอยู่ในวิมานบนสวรรค์ หรืออยู่ในป่าแต่คนเดียวก็จะได้ความสงบสงัด ถ้าลูกหลานเผอิญตื่นขึ้นก็ชักชวนให้สวดมนต์ไหว้พระและนั่งพิจารณากัมมัฏฐาน ตามควร ก็จะชื่อว่ารู้จักหาโอกาสพอให้ได้เจริญภาวนากัมมัฏฐาน อันเป็นกิจสำคัญสำหรับชีวิตของตน ฯ ฝ่ายผู้อยู่วัดเมื่อไม่เกียจคร้านไม่ประมาท ก็หาโอกาสหาที่สงัดบำเพ็ญภาวนาให้ติดต่อได้ดีกว่าคฤหัสถ์มาก

การเจริญกัมมัฏฐานภาวนานั้น ครั้งพุทธกาลไม่ปรากฏว่ามีวิธีอาราธนา แต่พระอาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐานโดยมาก ท่านให้อาราธนาก่อน มีวิธีต่างๆ กัน มีให้หาธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้อย่างละ ๕ บ้าง ๑๐ บ้าง บางท่านให้มีเทียนหนัก ๑ บาท และใช้ไส้ ๓๒ เส้นด้วยเป็นต้น ให้กระทำการบูชาพระรัตนตรัยทำวัตร แล้วกล่าวคำอาราธนาย่อบ้าง พิสดารบ้าง ตามความนิยมของท่านอาจารย์นั้นๆ เห็นว่าเป็นวิธีอบรมอินทรีย์ของผู้ที่ยังอ่อนให้แก่กล้าเพื่อมั่นคงในการเจริญภาวนาดีอยู่ สมควรที่ผู้แรกปฏิบัติจะรู้และทำก่อน

แต่เพื่อจะไม่ให้ยืดยาว จะรวมกล่าวตามเค้าของท่านอาจารย์เหล่านั้น เอาแต่ใจความเฉพาะที่ต้องการ และเพิ่มเติมข้อที่ควรคำนึงถึงซึ่งยังไม่มีเข้าด้วย ช่วยให้ได้เนื้อความบริบูรณ์ตามประสงค์พอสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ต้องการ ดังต่อไปนี้

ผู้แรกปฏิบัติ เบื้องต้นควรจัดเครื่องสักการเป็นอย่างดีตามความพอใจตามความสามารถของตนบูชา เพื่อเป็นเครื่องอุดหนุนน้ำใจให้ความเลื่อมใสปรากฏ เมื่อบูชาด้วยสักการภายนอกแล้ว แต่นั้นควรอธิษฐาน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเป็นสมบัติที่รักของตน ให้เป็นเครื่องสักการภายในถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา อีกวาระหนึ่ง เพื่อจะให้จิตชื่นบานกล้าหาญด้วยดี เมื่อบูชาทำวัตรแล้ว จึงกล่าวคำอาราธนา ด้วยจิตศรัทธาทำสัญญาในใจ เหมือนได้กล่าวปฏิญญาตนในที่เฉพาะพระพักตร์พระบรมศาสดา พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์ ดังนี้ ฯ

คำอาราธนากัมมัฏฐาน

ข้าพเจ้าจักเจริญกัมมัฏฐานภาวนา บูชาพระรัตนตรัยอุดม สั่งสมทศบารมีธรรม บำเพ็ญอิทธิบาททั้ง ๔ บ่มอินทรีย์ให้แก่โดยกาล สังหารนิวรณ์ ๕ ให้หาย สืบสายวิตกวิจารปีติ สิริร่วมสุขเอกัคคตา ต่อมาให้ถึงฌาน ๔ พร้อมด้วยวสีทั้ง ๕ เดินมรรคาพระอริยสมังคี ล้างธุลีกิเลสให้สูญตัดมูลอาสวะอนุสัย ห่างไกลสังโยชน์ทั้งปวง ล่วงถึงประโยชน์ยิ่งใหญ่ ขอคุณพระรัตนตรัย คุณไท้อธิราชเทวา คุณมารดาบิดา ครูอาจารย์ คุณความดีทุกประการ จงมาเป็นที่พึ่งแก่ข้าพเจ้า บรรเทาทุกข์ร้อนให้เหือดหาย ทำลายมาร ๕ ให้พินาศ ปราศจากภยันตรายนิรันดร์ เกษมสันต์ประสบสิ่งเสมอใจสมดังมุ่งหมาย ณ กาลบัดนี้เทอญ ฯ

(กราบครั้ง ๑)

วิธีนั่งกัมมัฏฐานและน้อมใจนึก

นั่งพักพนัญเชิงสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย พอปลายนิ้วชี้ชนปลายนิ้วแม่มือ ตั้งตัวให้ตรงเพ่งดูในกาย ให้เห็นเหมือนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาประทับเต็มอยู่ภายในกายใจ คุณท่านมารดาบิดาครูอาจารย์ และท่านผู้มีบุญทั้งหลาย ก็มาห้อมล้อมคอยป้องกันรักษามิให้เป็นอันตราย คอยตักเตือนเราไม่ให้เชือนแชออกนอกทาง และพิจารณาบารมี ๓๐ ที่ได้บำเพ็ญไว้ในปางก่อน คือ

๑. ทาน การสละทรัพย์ให้ปัน ส่วนสามัญ กลาง อย่างยิ่ง
๒. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย สามัญ กลาง ประณีต
๓. เนกขัมมะ สละกามความใคร่ มุ่งหมาย ความรู้ความสงบ ทั้งสามัญ กลาง แลอย่างยิ่ง
๔. ปัญญา ความรอบรู้ สามัญ กลาง อย่างยิ่ง
๕. วิริยะ ความเพียร สามัญ กลาง อย่างยิ่ง
๖. ขันติ ความอดทน สามัญ กลาง อย่างยิ่ง
๗. สัจจะ ความซื่อตรง ตั้งใจหาความจริง ประพฤติจริง ส่วนสามัญ อย่างกลาง อย่างยิ่ง
๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น สามัญ กลาง อย่างยิ่ง
๙. เมตตา ปรารถนาให้ได้สุข สามัญ กลาง อย่างยิ่ง
๑๐. อุเบกขา ความไม่ยินดียินร้าย ฯ สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

เหล่านี้ให้เห็นเป็นคุณมีในใจ เหมือนรสยาในเนื้อไม้ อันสามารถกำจัดโรคให้หาย ภัยอันตรายเหตุขัดข้องทั้งหลายย่อมพินาศ ด้วยอำนาจบารมีที่บำเพ็ญมา แล้วเจริญภาวนากัมมัฏฐานตามจริตของตน หรือจะตรวจแต่ศีลที่ได้รักษาสมาทานตามชั้นของตนให้บริสุทธิ์ ถ้าเห็นด่างพร้อยขาดวิ่นสมควรจะแสดงคืน หรือขอสมาทานอธิษฐานใหม่ ก็พึงทำตามเหตุตาม

เพศภูมิของตน เมื่อเพ่งศีลของตนเห็นบริสุทธิ์แล้ว แต่นั้นจึงพิจารณาธรรมที่ควรแก่จริตของตน คือ

๑. ถ้าเป็นคนราคจริต มักทำผิดเพราะกำหนัด ยินดีรักสวยรักงาม ควรพิจารณากายคตาสติ หรืออสุภกัมมัฏฐาน เป็นต้น ฯ

๒. ถ้าเป็นคนโทสจริต มักทำผิดเพราะหงุดหงิดโกรธง่าย ควรเจริญเมตตาพรหมวิหาร ฯ

๓. ถ้าเป็นคนโมหจริต มักทำผิดเพราะเขลางมงาย พึงแก้ด้วยการเรียนการถาม การฟังธรรมเทศนา สนทนากับครู ในเวลานั่งกัมมัฏฐานพึงตั้งปัญหาถามตนและคิดตอบเอง เหมือนครูกับศิษย์สนทนากัน เช่น จะถามว่า คนมีศีลดีหรือคนทุศีลดี คนมีศีลมีสุข หรือคนทุศีลมีสุข คนทำตามกิเลส กับคนทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ใครจะดีกว่ากัน พระพุทธเจ้าท่านฆ่า คือทิ้งคนเช่นไรเสีย และท่านอุปถัมภ์คือฝึกคนเช่นไร คนรู้ว่าชั่วแต่ยังฝืนทำ รู้ว่าดีแต่ไม่ทำ เป็นคนดีหรือเลว คนใจเด็ดสละความชั่วได้ และทำความดีสำเร็จสมแก่ความรู้ เขาเป็นอะไรเราจะทำอย่างไรต่อไป เราต้องการเป็นคนเลวหรือคนดี เมื่อเราตั้งข้อถามดังนี้เป็นต้น และพิจารณาเห็นด้วยปัญญาแล้วจึงตอบเป็นข้อๆ ไป ก็จะกลับสันดานของตนให้เป็นคนดีได้ และจะถามต่อไปอย่างไรก็ได้ แต่ให้ถามเป็น ๒ ทาง ดังนี้ตอบง่าย ฯ

๔. ถ้าเป็นคนวิตกจริต มักทำผิดเดือดร้อน เพราะนึกพล่าน พึงเพ่งกสิณหรืออานาปานัสสติ ฯ

๕. ถ้าเป็นคนศรัทธาจริต มักทำผิดเพราะเชื่อง่าย พึงเจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เป็นต้น ฯ

๖. ถ้าเป็นคนพุทธจริต มักทำผิดเพราะใช้ความรู้ความคิดของตนเกินไป ควรเจริญพระไตรลักษณ์ ธาตุกัมมัฏฐาน สติปัฏฐาน เป็นต้น ฯ

อนึ่ง ท่านว่าอานาปานัสสติ ควรแก่จริตของคนทุกจำพวกเป็นยอดกัมมัฏฐาน ฯ ประการหนึ่ง เมื่อผู้ใดคุ้นเคยกัมมัฏฐานอย่างไหนๆ เป็นที่สบายของตน จักเจริญกัมมัฏฐานอย่างนั้นก็ได้ เมื่อพิจารณาเห็นกาลเวลาและความสามารถว่า ควรจักนั่งนานสักเท่าไร พึงอธิษฐานว่า ข้าพเจ้าจักนั่งชั่วเวลาเท่านั้น (เช่น ๑๐ นาที ๑๕ นาที หรือชั่วเล่มธูป ตลอดถึง ๒-๓ ชั่วโมง วัน ๒ วัน) ก็จงทำให้ได้จริง ยิ่งทำให้ตรงเวลาเสมอได้เป็นดี แต่อย่าทำด้วยอำนาจตัณหาที่อยากจะให้เป็น หรืออยากจะเห็นอารมณ์ที่ดี อย่าหลงอารมณ์ที่มาปรากฏในเวลาเมื่อจิตสงบ จะเป็นอารมณ์ที่ดีหรือเลวทรามอย่างใด พึงทำความเข้าใจรู้ไว้ว่านั่นของไม่จริง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มาปรากฏชั่วกาล แล้วก็จะดับไป อย่ายินดียินร้าย เพ่งดูไปด้วยสติปัญญา อารมณ์ที่มาปรากฏนั้นก็จะดับในไม่ช้า พึงทำที่ง่ายไปหายากจนกว่าอินทรีย์ ๕ จะแก่กล้ามีกำลังเสมอกัน ก็จะตัดกิเลสในสันดานให้สิ้นไปอย่าทำให้ลำบากกายใจจนเกิดความท้อถอย ควรทำให้เหมือนพี่เลี้ยงเด็กน้อย ที่ต้องคอยระวังสั่งสอนแนะนำปลอบโยนเอาใจ ให้ทำกิจที่พอสมควรแก่กำลัง เมื่อโตใหญ่ก็ทำได้ดีโดยลำดับ จนถึงไม่มีผู้คอยบังคับสั่งสอนก็ทำได้ดีเรียบร้อย ฯ

วัตรเมื่อนั่งกัมมัฏฐานแล้ว

เมื่อบำเพ็ญกัมมัฏฐานพอควรแก่เวลาแล้วตรวจน้ำ ใจความว่า “ข้าพเจ้าขอแผ่เมตตาจิต อุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้มีคุณ มีมารดาบิดา อุปัชฌาย์อาจารย์ ภิกษุสามเณร เจ้านาย อุบาสกอุบาสิกา เป็นต้น ตลอดถึงเทวดา มนุษย์ทั้งปวงและสรรพสัตว์ ซึ่งมีความเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ขอจงโมทนาเพื่อให้บรรลุความสุขสวัสดี เป็นผู้ไม่มีภัยไม่มีเวรแก่กัน จงรักษาตัวให้เป็นสุข ได้ประสบส่วนที่ปรารถนาเป็นประโยชน์เป็นธรรม และจำเริญถึงได้ความบริสุทธิ์ทั่วหน้ากันเทอญ” (จะแผ่ตาม คาถาตรวจน้ำ หรือกรณีย-เมตตสูตรก็ได้) แล้วตั้งสัจจะอธิษฐานว่า “ด้วยอำนาจบุญกุศลที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วทุกประการ ขอคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คุณมารดาบิดา อุปัชฌาย์อาจารย์ และบุญกุศลที่ข้าพเจ้าทำไว้ จงมาปรากฏในใจของข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้ายินดีในสัมมาปฏิบัติ คือประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ ละอายต่อบาป กลัวต่อบาปและไม่โกรธ อดทนแกล้วกล้า มีสติสัมปชัญญะถึงพร้อมด้วยอรรถ ธรรม นิรุตติ ปฏิภาณ สามารถรู้เท่าทันเหตุการณ์ประพฤติกายให้เรียบร้อย กล่าววาจาแต่ที่ไพเราะเป็นสัตย์เป็นธรรม คิดนึกแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นธรรม ตามเยี่ยงอย่างของบัณฑิตพุทธสาวก เป็นที่รักที่เจริญใจของมารดา บิดา อาจารย์ และเทวดามนุษย์ทั้งปวง และตั้งสัจอธิษฐานว่าด้วยอำนาจกุศลที่บำเพ็ญนี้ ขอจงล่วงพ้นทุกข์ภัยข้อขัดข้องต้องประสงค์สิ่งใดเป็นประโยชน์เป็นธรรม จงสำเร็จสมปรารถนาทุกประการเทอญ” แล้วกราบ ๕ ครั้ง คือ พระพุทธเจ้าครั้ง ๑ พระธรรมครั้ง ๑ พระสงฆ์ครั้ง ๑ คุณมารดาบิดาครั้ง ๑ คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ครั้ง ๑ แล้วจึงค่อยออกจากที่ โดยท่าทางสง่าผ่าเผยแช่มชื่น ด้วยมีสติรู้สึกว่า เราออกจากที่นี้พร้อมด้วยคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และคุณมารดาบิดา อุปัชฌาย์อาจารย์ คอยรักษาเราอยู่ทั่วทั้งกาย วาจา ใจ ฯ เราจะทำอะไรก่อนดี

จะพูดอะไรก่อนดี และวันนี้เราจะทำอะไรบ้าง ใคร่ครวญแล้วจึงทำโดยลำดับ ตามกาลที่ควร ฯ

วัตรเวลาอาบน้ำ

พึงตั้งสติทำในใจว่า “เราจะอาบน้ำชำระกายคือรูปธาตุนี้อันเป็นที่รับรองคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้ปรากฏรับรองเกียรติยศ และคุณความดีของท่านมารดาบิดาครูอาจารย์สืบมา ให้สะอาดเยือกเย็นเป็นผาสุกเนื่องถึงใจ น้ำเป็นธรรมชาติชำระล้างมลทิน และแก้ร้อนกระวนกระวายได้ชั่วคราว แต่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ชำระมลทินและแก้ร้อนภายในได้เนืองนิตย์ ข้าพเจ้าจะชำระจิตสันดานด้วยคุณธรรม ให้ผ่องใสได้สุขเนื่องถึงกาย ด้วยน้อมคุณพระรัตนตรัยมาโสรจสรง ดังอาบน้ำจำนงความสบายสะอาด ให้กายใจควรเป็นภาชนะบรรจุคุณธรรม”

เมื่อเสร็จการอาบน้ำแล้วผลัดผ้านุ่งห่ม พึงทำสติว่า เรานุ่งห่มเพื่อจะปกปิดความละอาย ป้องกันอันตรายหนาวร้อน ประดับร่างอันเต็มไปด้วยของไม่สะอาดนี้ ให้ควรเป็นที่รับรองคุณความดีพอให้สมกับเพศภูมิของผู้ที่ประพฤติธรรม ฯ

วัตรเวลาบริโภคอาหาร

บรรพชิตมีพิจารณาตามปฏิสังขาโยนิโส ฯ บทบิณฑ์อยู่แล้ว ถ้าฆราวาสหรือผู้คุ้นเคยพอใจจะพิจารณาตามเนื้อความนั้นได้ก็ดี ถ้าไม่เคยพึงตั้งสติทำในใจว่า “เราจะเลี้ยงร่างกายนี้ อันเป็นส่วนที่มารดาบิดามอบให้มา ให้เป็นอยู่โดยผาสุกบริสุทธิ์ เราจะไม่บริโภคอาหารที่เศร้าหมอง (ที่ได้มาด้วยการทุจริตเบียดเบียน) จะไม่บริโภคด้วยความเมาหลงในรสอาหารเพื่อเล่นสนุก จะไม่บำรุงกำลังไว้ทำบาป และจะไม่เป็นอยู่เพียงเพื่อกินเช่นหมู

เราจะกินแค่อาหารที่บริสุทธิ์ ซึ่งได้มาโดยสุจริต จะกินด้วยมีสติปัญญาพิจารณาให้รู้จักประโยชน์ เหมือนกินบุญกินวิชาความรู้ เพื่อให้รูปธาตุนี้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งปวง เราจะกินด้วยเจตนาดี เลี้ยงรูปนี้ไว้เหมือนได้เลี้ยงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เลี้ยงท่านมารดาบิดาครูอาจารย์ และท่านสัตบุรุษทุกเวลาให้ปรากฏแพร่หลายตลอดกาลนาน”

วัตรเวลาออกจากถิ่นที่อยู่ไปสู่ถิ่นอื่น

ทำความนอบน้อมเคารพพระรัตนตรัย และคุณมารดาบิดาครูอาจารย์ และทำในใจโดยแยบคายให้เห็นเหมือนว่า “พระพุทธเจ้ามาประทับอยู่เบื้องบน พระธรรม บรรจุเต็มอยู่ในท่ามกลาง พระสารีบุตรมาประทับอยู่เบื้องขวา พระโมคคัลลานะมาประทับอยู่เบื้องซ้าย พระมหา-กัจจายนะมาประทับอยู่เบื้องหน้า พระมหากัสสปะมาประทับอยู่เบื้องหลัง คุณมารดาบิดาครูอาจารย์และท่านบัณฑิตทั้งหลายมาห้อมล้อมอยู่รอบข้าง คอยรักษาป้องกันภยันตรายไม่ให้มาเบียดเบียน และคอยที่จะตักเตือนไม่ให้เราทำผิดคิดร้าย เป็นมงคลที่จะนำเราไปเพื่อประสบความเจริญสุขสวัสดีอันอุดม เราจะเป็นผู้มีสติใช้ความรู้ประพฤติชอบ ตามแบบอย่างของท่านบัณฑิตผู้สัตบุรุษ โดยความเคารพต่อพระธรรม และท่านผู้ทรงคุณทั้งหลายที่ได้ห้อมล้อมรักษาเราอยู่นี้ตลอดกาลเนืองนิตย์ แล้วจึงค่อยย่างเท้าก้าวจากที่ไปด้วยความองอาจแช่มชื่น ทั้งตั้งใจที่จะระลึกรู้เห็นอยู่เช่นนั้นเสมอ”

วัตรเมื่อกลับมาถึงถิ่นที่อยู่

พึงพิจารณาทำในใจว่า “เราไปและกลับมาแล้วพร้อมด้วยพระคุณทั้งหลาย ปลอดจากภยันตราย และได้ลาภผลคุณความดีมีสุขดังนี้ เพราะตั้งตนไว้ในธรรมตามเยี่ยงอย่างบัณฑิตโดยเคารพต่อพระธรรมและท่าน

ผู้ทรงคุณธรรมทั้งหลายฯ ถ้าหากไปได้ความทุกข์ร้อน เสื่อมลาภผลคุณความดี ก็พึงรู้ตัวว่าเพราะไปประพฤติไม่ดี ไม่มีความเคารพยำเกรงท่านผู้ทรงธรรม (แม้เพียงนึกด้วยใจ ไม่ปรากฏทางกายวาจา ก็ชื่อว่าเป็นกรรม) เพราะนำเอาสิริมงคลไปทิ้งเสียจึงต้องประสบส่วนที่ไม่น่าปรารถนา พึงพิจารณาให้เห็นโทษของตนแล้ว ติเตียนตนหรือตักเตือนให้ได้สติรู้สึกตัวว่ากรรมชั่วทุจริต ขาดเมตตาจิตและประมาทเป็นกิริยาของคนพาล มีแต่จะต้องรับผลที่ไม่น่าปรารถนามาเป็นเครื่องตอบแทน หากพิจารณาไม่เห็นว่าได้กระทำชั่วในวันนั้น พึงสันนิษฐานเห็นว่าคงเนื่องมาแต่เหตุในวันก่อน เดือนก่อน ปีก่อน หรือชาติก่อน เพราะกรรมชั่วให้ผลเป็นทุกข์ กรรมดีให้ผลเป็นสุข แล้วแต่จะได้ช่องให้ผลเป็นของจริง เราจะสำรวมระวังไม่ทำความชั่ว และจะประพฤติแต่ความดีโดยความเคารพในคุณธรรมต่อไป”

กิจเบื้องต้นก่อนทำวัตรค่ำสวดมนต์

พึงรีบจัดการงานให้เสร็จก่อนเวลาที่กำหนดว่าจะทำวัตรค่ำ หากการงานมากทำไม่สำเร็จ ก็พึงหักใจพักไว้ก่อน โดยความรู้สึกว่าการงานในโลกนี้เราจะทำไปตลอดร้อยปีพันปีก็ไม่สำเร็จ คนในโลกนี้ต้องละการงานที่ยังทำไม่สำเร็จตายไปแล้วเป็นอันมาก เราก็แลเห็น บัดนี้จวนถึงเวลาที่จะไปเฝ้าปฏิบัติบูชา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามปฏิญญาว่าเราจะเป็นข้าเป็นทาสของพระรัตนตรัย พระรัตนตรัยเป็นเจ้าเป็นใหญ่เป็นที่พึ่งอย่างประเสริฐที่สุด เราจะพักการงานไว้เหมือนตายจากการงานแล้วชั่วคราว เราจะไปเกิดใหม่เป็นชาวสวรรค์ผู้ทรงธรรม จะปฏิบัติบูชาพระรัตนตรัย และท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาครูอาจารย์เป็นต้น เพิ่มพูนบารมีของตนตามกาล แล้วทำความกล้าหาญตัดใจมาจัดเครื่องสักการบูชานมัสการและบูชาพระต่อไป เหมือนกิจที่ทำในเวลาเช้า แล้วทำวัตรค่ำสวดมนต์ และฟังธรรมเทศนาต่อไปตามควรแก่เวลา ฯ

ฟังเทศนา

การฟังพระธรรมเทศนาประจำวัน ถ้าบ้านอยู่ใกล้วัด จะมาประชุมกันทำวัตรสวดมนต์ แล้วนิมนต์พระเทศน์ก็ควร แต่บ้านอยู่ห่างเป็นการยากที่จะมาวัดทุกวัน ควรให้คนในบ้านตนเองอ่านหนังสือธรรมวันละ ๒-๓ หน้า หรือ ๑๐ นาที ๑๕ นาทีก็ยังดี ฝ่ายวัดก็น่าที่พระจะผลัดกันเทศน์ประจำวันเสมอ จะได้เป็นประโยชน์ทั้งภิกษุสามเณรและชาวบ้าน เวลาฟังเทศน์จงตั้งใจลงให้เป็นหนึ่ง ระวังอย่าให้แส่ไปในอารมณ์อื่น ให้นึกเหมือนกิจอื่นไม่มีประโยชน์เลย ทำความรู้สึกให้เหมือนท่านผู้เทศน์พูดกับเราเฉพาะตัว หรือให้เหมือนเราพูดแก่ตัวเราเอง เมื่อกล่าวถึงคุณหรือโทษ และกิริยาอาการของผู้ประพฤติผิดธรรม และประพฤติถูกธรรม ก็เพ่งดูที่กายจิตสันดานของเรา เหมือนกลับลูกตาเข้าข้างใน ให้รู้สึกเห็นอยู่ว่าพูดถึงเรื่องในร่างกายจิตใจของเราทั้งนั้น เพราะพระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรงหมายที่เบ็ญจขันธ์นี้ทั้งสิ้น และตั้งสติกำหนดจดจำใจความแห่งพระธรรมเทศนาไว้ให้ได้ จะได้เป็นเหมือนไม้เท้าหรือแผนที่อันจะให้เราดำเนินไปตามทางที่ถูกถึงที่ประสงค์ ซึ่งนับว่าเป็นองค์ของบัณฑิต ที่เรียกว่า ธตา ผู้ทรงธรรม ฯ

วิจารณาเทศนา

เมื่อจบเทศนาแล้ว ควรพูดสอบกันดูว่าใจความจะถูกต้องดีหรือไม่ ถ้าจำได้ดีก็จะมีประโยชน์แก่ผู้ที่ยังจำไม่ได้ ถ้าจำไม่ได้เมื่อพูดขึ้นบางทีจะมีผู้ช่วยต่อให้ หรือเกิดปฏิภาณให้จำให้แม่นยำ เรียกว่า **วจสาปริจิตา** สะสมไว้ด้วยวาจา อันนับเป็นองค์คุณของบัณฑิตอีกประการหนึ่ง เมื่อจำได้ดีคราวนี้สมควรที่จะเพ่งพิจารณ์ค้นหาเหตุผล ให้ทราบประจักษ์ด้วยใจ ที่เรียกว่า **มนสานุเปกฺขิตา** อันเป็นองค์ของบัณฑิตที่ ๓ เพื่อให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง

แทงตลอดสุดสิ้นความสงสัยทั้งธรรมชั้นต่ำและชั้นสูง สามารถจะปฏิบัติให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ ต้องขบด้วยทิฏฐิ ที่เรียกว่า **ทิฏฺจิยา สุปฏิวิทฺธา** อันเป็นองค์ของบัณฑิตข้อที่ ๔ จึงจะได้ประสบอานิสงส์อันไพบูลย์ ฯ

ธรรมสากัจฉา

การพูดธรรมปุจฉาวิสัชนา โดยเป็นการหารือไม่แข่งดีเป็นเหตุให้เกิดปฏิภาณแจ่มแจ้ง และเพิ่มความกำหนดจดจำให้ดีขึ้น จึงมีพระพุทธานุญาตให้พุทธบริษัทประกอบโดยควรแก่กาลดังมาในมงคลสูตรว่า **กาเลนธมฺม-สากจฺฉา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** การพูดธรรมโดยกาลเป็นเหตุเครื่องเจริญอย่างยิ่ง แต่การสากัจฉาจะให้ได้ประโยชน์จริง ต้องถามและตอบโดยสุภาพ ฐานปรึกษาหารือ เพื่อเทียบเคียงเนื่องด้วยอุปมา ดังพระศาสดาตรัสแก่พระสาวก หรือพระสาวกกล่าวกะพระสาวก เช่นพระสารีบุตรและพระมันตานีบุตรสนทนากัน มีลักษณะยกย่องเคารพพอควร ไม่ใช่จะเอาแพ้เอาชนะและเกณฑ์ให้เชื่อ ใช้เสียงพอควรไม่ให้ดังเกินไป ไม่ให้เบาเกินไปพอให้ฟังเข้าใจชัด เมื่อพูดพอควรแก่เหตุการณ์ ย่อมเป็นเหตุสมานไมตรีให้แน่น และได้ความบันเทิงใจอีกส่วนหนึ่งด้วย เพราะฉะนั้นควรตั้งปัญหาถามและตอบกันตามแต่จะนึกได้และตอบได้ เช่นในเรื่องเทศนาที่ได้สดับมาอย่าได้มีคำเหน็บแนมกันด้วยกิเลส ในเมื่อฟังพระธรรมเทศนาแล้วก็ควร ตัวอย่างถ้อยคำที่ควรพูดท่านแสดงไว้ ๑๐ อย่าง คือ

๑. ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย
๒. ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้
๓. ถ้อยคำที่ชักนำให้สงัดกายสงัดใจ
๔. ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่
๕. ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารภความเพียร

๖. ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
๗. ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ
๘. ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
๙. ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส
๑๐. ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็นในความที่ใจพ้นจากกิเลสแล้ว

ใน ๑๐ อย่างนี้ เราจะเลือกสนทนาอย่างไรให้ควรแก่อัธยาศัยของเราก็ได้ แม้ไม่มีใครอื่น จะพูดกับลูกหลานหรือศิษย์ของตนก็สมควร ทั้งจะฝึกหัดให้ผู้อยู่ในปกครองของตัวฉลาดกล้าหาญในทางที่ถูกดียิ่งขึ้น (ธรรมสากัจฉานี้จะมีก่อนหรือหลังการฟังธรรมก็ควร)

วัตรเวลาจะเข้านอน

เมื่อสวดมนต์หรือสากัจฉาพอสมควรแล้ว พึงเริ่มนั่งกัมมัฏฐานต่อไป และแผ่เมตตาตั้งสัจจาธิษฐาน ดังนัยที่แสดงแล้วตอนเช้า แต่การจัดเครื่องสักการบูชานั้น เมื่อคนไหนเคยจัดทำมาแล้วจะไม่ต้องขวนขวายมาก ใช้แต่ธูป ๓ ดอก เทียน ๒ เล่ม ตามปกติก็ควร และเมื่อจุดตั้งเครื่องบูชาตอนทำวัตรสวดมนต์แล้วนั่งกัมมัฏฐานติดต่อไป ไม่ต้องจัดเครื่องสักการอีก เริ่มอาราธนากัมมัฏฐานนั่งพิจารณาต่อไปทีเดียว

อนึ่ง ผู้ที่พิจารณากัมมัฏฐานคุ้นเคย จนรู้สึกว่าธรรมมีในใจ เห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีในตนผ่องใสแล้ว ไม่ต้องทำพิธีอาราธนานั่งก็ได้ เจริญได้ทุกอิริยาบถ นั่ง นอน ยืน เดิน ไม่เลือกว่าที่ไหน ตลอดถึงเวลาอุจจาระปัสสาวะก็ควร เว้นแต่ท่านกัลยาณชน ย่อมไม่ละกิจอันเป็นพิธีตามเวลาเสีย เพื่อแสดงกายสามัคคี จิตสามัคคี และประสงค์จะทำตนให้เป็นแบบอย่างของผู้เห็น เช่น สัทธิวิหาริกอันเตวาสิกบุตรหลานบริษัท

บริวารญาติมิตร จะได้มีจิตอ่อนโยน อุตสาหะในการบำเพ็ญคุณความดีให้ยิ่งขึ้น โดยอุ่นใจไม่เปล่าเปลี่ยวเก้อเขิน หากจะเกียจคร้านไม่ทำความดีให้มีในตน ก็จะเก้อเขินด้วยเห็นตนเป็นคนเลว พึงเห็นเช่นพระอรหันต์ทั้งหลาย แม้เป็นผู้ไม่มีกิเลส เสร็จกิจที่จะต้องทำแล้ว ท่านยังมีกล่าวธรรมสากัจฉา ประชุมฟังธรรมเทศนาในเวลาที่ควร และฟังปาฏิโมกข์ทุกวันอุโบสถ เพื่อเป็นแบบฉบับสำหรับประพฤติให้สำเร็จประโยชน์ต่อไป ผู้หวังความเจริญจึงพยายามรักษากิจอันเนื่องด้วยวิธีตามเวลาไว้

เมื่อเจริญภาวนาพอควรแล้ว แผ่เมตตาตั้งสัจจาธิษฐานและกราบ ๕ ครั้ง ด้วยความตั้งใจไว้ชอบเหมือนในตอนเช้า แล้วจึงค่อยเข้าที่นอนด้วยมีสติรู้สึกอยู่ว่า เราจะนอนเอาอย่างราชสีห์ (นอนอย่างราชสีห์นั้น ความในพระสูตรว่า ราชสีห์เมื่อจะนอน ย่อมกวาดฝุ่นหรดานที่ที่นอนให้เรียบร้อย แล้วจึงนอนตะแคงเบื้องขวา พิจารณาว่านอนวางหัววางหางไว้อย่างไร วางเท้าหน้าเท้าหลังอย่างไร จะให้ตื่นด้วยอาการอย่างนั้น ถ้าตื่นขึ้นพิจารณาเห็นท่าทางของตนวิปลาส วางหัวหางและเท้าไม่คงที่ ทำที่ให้ยุ่งเหยิง ก็ไม่ไปหาอาหารกิน กลับนอนใหม่ จนกว่าจะเห็นว่า ตื่นขึ้นเห็นหัวเห็นหางและเท้าวางเรียบร้อยคงที่จึงจะไปหาอาหารกิน) ที่เรียกว่าสีหไสยาสน์ ตามอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือนอนตะแคงเบื้องขวา วางเท้าเหลื่อมเท้า และกำหนดไว้ว่า เรานอนวางมือวางเท้าอย่างไร ผ้านุ่งผ้าห่มอยู่อย่างไร ทั้งน้อมใจว่าเรานอนด้วยมีสติปัญญา พร้อมด้วยคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณมารดาบิดา คุณครูอาจารย์ คุณความดีทุกประการ บรรจุเต็มอยู่ในสันดานนี้ ทรงรูปนามนี้ไว้ให้ปรากฏเป็นธรรมธาตุพิเศษ ไกลจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง พ้นจากทุกข์โศกโรคภัยอันตรายทั้งปวง เข้าถึงความสงบสุข ควรเป็นที่รัก เจริญใจของเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ ดิรัจฉาน ทั้งปวง และทำสัญญาในใจว่า เราจะตื่นและลุกขึ้นในเวลา ๓-๔-๕ น. (คือ ๓ ยาม

๑๐ ทุ่ม ๑๑ ทุ่ม ตามความสามารถและฐานะของตนผู้มีการงานต่างกัน คือผู้ทำงานหนักและเด็ก วันหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมง ควรนอนให้ได้ ๘ ชั่วโมง จึงจะพอดี ผู้มีงานเบา และผู้ใหญ่ล่วงเข้ามัชฌิมวัยตอนปลายหรือปัจฉิมวัย นอนหลับให้ได้วันละ ๖ ชั่วโมง พอควร ผู้สงบระงับไม่มีกิจกังวล ให้หลับได้วันละ ๔ ชั่วโมงก็พอ ควรนอนและตื่นเวลาไหนควรกำหนดไว้ แต่ไม่ควรนอนดึกตื่นสายเลย การกินการนอนเป็นของหัดได้ ไม่ใช่เหลือวิสัย ฯ) เพื่อทำหน้าที่ของมนุษย์ผู้ปรีชา สร้างบารมีด้วยความไม่ประมาท ฯ (หากจะยังไม่หลับ ก็ไม่ควรคิดถึงการงานอื่น คิดเพ่งดูคุณธรรมและความสงบอันเป็นภายในซ้ำๆ ไปจนกว่าจะหลับ)

เมื่อทำได้ดังที่ว่ามานี้ ก็จะเป็นความสวัสดีมงคลแก่ตน แก่สกุล หรือแก่หมู่คณะ คือจะทำอะไรก็มีความปลอดโปร่งไม่ติดขัด สำเร็จได้ง่าย เป็นเหตุเจริญโภคสมบัติ และคุณสมบัติเกียรติคุณ แคล้วคลาดจากภัยอันตราย ได้ความสุขกายสบายใจยิ่งขึ้น แม้จะมีบุตรหลานบริษัทบริวาร ก็จะเป็นคนดีมีรูปร่างผิวพรรณไม่ทรามอยู่ในจำพวกดีงาม และว่าง่าย สอนง่าย อยู่ในอำนาจไม่ประพฤติผิดทางธรรมให้เป็นที่เดือดร้อน มีแต่จะนำสุขประโยชน์มาให้ในกาลที่ควร ไม่เสียแรงได้เลี้ยงดูปกครองมา ชื่อว่าทำตนให้เกิดสุขไพศาล ไม่ต้องติเตียนตน ทั้งคนที่อยู่ใต้ปกครอง

เมื่อนึกถึงความดีที่ผู้ใหญ่ของตนประพฤติ และสืบมาเป็นสมบัติของตน ก็จะได้ปีติปราโมทย์ว่า ตนได้พ่อแม่ครูอาจารย์ญาติที่ดี ได้บุตรหลานบริษัทบริวารที่ดี ได้เจ้านายที่ดี นอกจากนี้เมื่ออินทรีย์แก่กล้าก็จะได้บรรลุความบริสุทธิ์หลุดพ้นจากทุกข์สมปรารถนา ซึ่งน่าที่ทุกคนควรจะพยายามประพฤติให้บริบูรณ์ในสันดาน ฯ

หมายเหตุ พิธีเจริญกัมมัฏฐานเต็มที่ เบื้องต้น ควรมีการทำวัตรก่อน แต่ทำพิธีย่อสำหรับวันประชุมเนื่องด้วยมีการแสดงธรรม เพื่อลัด

ให้ได้เจริญกัมมัฏฐานเร็วเข้า เมื่อถึงเวลาแล้วพึงนำให้ไหว้พระแลบูชา แสดงความนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วตั้งสัจจาธิษฐานต่อพระรัตนตรัยประกอบด้วยกล่าววาจา ว่า ทั้งมคธแลคำแปลตลอดแล้วจึงกล่าวคำอาราธนา คำแปลไหว้พระบูชาแลทำวัตรสวดมนต์มีอยู่ในธัมมิกวัตร ภาค ๒-๓ แต่เพื่อสำหรับผู้จำยังไม่ได้แลไม่มีหนังสือนั้น จึงนำมาแสดงไว้ในที่นี้เพื่อสะดวกแก่ผู้ต้องการอีกส่วนหนึ่ง

คำระลึกแลเปล่งวาจาเวลาไหว้พระ

อรหำ สมฺมา- สมฺพุทฺโธ ภควา,	พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นที่พึ่งที่นับถือของเราทั้งหลาย พระองค์เป็นอรหันต์ ตรัสรู้อริยสัจ ๔ แจ้งประจักษ์ โดยลำพังพระองค์ สอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ด้วย
พุทฺธำ ภควนฺตำ อภิวาเทมิ.	ข้าพเจ้าถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค-พุทธเจ้า
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว แสดงทางดับกิเลสและกองทุกข์ให้ผู้ปฏิบัติตามถึงความสิ้นทุกข์ได้โดยชอบ
ธมฺมำ นมสฺสามิ,	ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ได้ปัญญารู้อริยสัจทั้ง ๔ ทำกิเลสในสันดานให้สิ้นไป ตามกำลังอริยมรรคที่ให้เกิดขึ้นในสันดานตน การละกิเลสได้จริงเป็นการปฏิบัติชอบแท้
สงฺฆำ นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์

คำบูชา

ยมหำ สมฺมาสมฺพุทฺธำ ภควนฺตำ สรณำ คโต, (หญิงว่า **สรณำ คตา**)

ข้าพเจ้าถึงแล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ชอบเองพระองค์ใด ว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง

อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตำ ภควนฺตำ อภิปูชยามิ.

ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ด้วยเครื่องสักการทั้งหลายเหล่านี้

ยมหำ สฺวากฺขาตำ ภควตา ธมฺมำ สรณำ คโต, (หญิงว่า **สรณำ คตา**)

ข้าพเจ้าถึงแล้วซึ่งพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วส่วนใด ว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง

อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตำ ธมฺมำ อภิปูชยามิ.

ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระธรรมนั้น ด้วยเครื่องสักการทั้งหลายเหล่านี้

ยมหำ สุปฏิปนฺนำ สงฺฆำ สรณำ คโต, (หญิงว่า **สรณำ คตา**)

ข้าพเจ้าถึงแล้วซึ่งพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีแล้วหมู่ใด ว่าเป็นที่พึ่งกำจัดภัยจริง

อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตำ สงฺฆำ อภิปูชยามิ.

ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระสงฆ์หมู่นั้น ด้วยเครื่องสักการทั้งหลายเหล่านี้ ฯ

คำกล่าวเวลานอบน้อมพระพุทธเจ้า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. *(ว่า ๓ จบ)*

ความนอบน้อมของข้าพเจ้า จงมีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ไกลกิเลส ผู้ตรัสรู้ชอบเองพระองค์นั้น

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ, รตนตฺตยํ เม สรณํ วรํ,

ที่พึ่งอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า

เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา.

ด้วยการกล่าวคำสัจนี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ ฯ

คำอาราธนากัมมัฏฐาน

กล่าวอ้างพระธรรมเป็นคำอรรถอยู่มาก มักเป็น การเข้าใจยากของผู้ที่ไม่ได้ศึกษา จึงเขียนอธิบายคำอรรถนั้นโดยย่อ พอเป็นทางพิจารณาของผู้แรกศึกษา ดังนี้

เจริญ ได้แก่ ทำให้มาก เจริญกัมมัฏฐาน ภาวนา คือว่า ทำกัมมัฏฐานภาวนาให้มาก

กัมมัฏฐาน แปลว่า การงานเป็นที่ตั้ง เช่น สมถกัมมัฏฐาน การงานเป็นที่ตั้งแห่งความสงบ วิปัสสนากัมมัฏฐาน การงานเป็นที่ตั้งแห่งความเรืองปัญญา

บูชา แปลว่า สนองคุณ ยกย่องนับถือ อ่อนน้อมยอมตาม เซ่นสรวงสังเวย มอบให้ด้วยความเต็มใจหนักแน่น

รัตนตรัย แปลว่า แก้ว ๓ หมายเอาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่เจริญใจให้สมปรารถนาประดุจแก้วมณีโชติ

อุดม แปลว่า ยิ่ง สูงสุด

ทศบารมี แปลว่า บารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา

ธรรม แปลว่า สภาวะที่ทรงตัวเอง ทั้งที่เป็นรูป เป็นนาม ทั้งที่เป็นโลกิยะ เป็นโลกุตตระ ทั้งที่เป็นกุศล อกุศล อัพยากฤต ทั้งที่เป็นเหตุ ทั้งที่เป็นผล ทั้งที่เหนือเหตุเหนือผล

บำเพ็ญ แปลว่า ทำให้เต็ม

อิทธิบาท แปลว่า คุณชาติที่ให้ส่วนซึ่งไม่เหลือวิสัย สำเร็จ มี ๔ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่ วิมังสา ความคิดค้นทดลอง สอบสวน

อินทรีย์ แปลว่า คุณธรรมที่เป็นใหญ่ มี ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

นิวรณ์ แปลว่า เครื่องกั้นไม่ให้บรรลุความดีมี ๕ คือ กามฉันท์ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา

วิตก แปลว่า ยกขึ้นสู่อารมณ์

วิจารณ์ แปลว่า ใคร่ครวญ

ปีติ แปลว่า ความอิ่มใจ

สุข แปลว่า ความสบายกายใจ

เอกัคคตา แปลว่า ถึงความเป็นอารมณ์อันเดียว

ฌาน แปลว่า ความเพ่ง ความเผา มีรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ในที่นี้หมายเอารูปฌานอันประกอบด้วยองค์นั้นๆ เช่นฌานที่ ๑ สงัดจากอกุศลธรรม (นิวรณ์) ประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา

วสี แปลว่า ความชำนาญมี ๕ คือ

๑. อาวชฺชนวสี ชำนาญในการนึก
๒. สมาปชฺชนวสี ชำนาญในการเข้า
๓. อธิฏฺฐานวสี ชำนาญในการรักษา
๔. อุฏฺฐานวสี ชำนาญในการออก
๕. ปจฺจเวกฺขณวสี ชำนาญในการพิจารณา

มรรคาพระอริย แปลว่า ทางของพระอริยะ คือทางของผู้ประเสริฐปราศจากข้าศึก ได้แก่อริยธรรมมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป

สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

สมังคี แปลว่า พร้อมเพรียง

อาสวะ แปลว่า ธรรมชาติเครื่องดอง ของหมักหมม ได้แก่ กาม ภพ อวิชชา เติมคำอาสวะเข้า เช่น กามาสวะ

อนุสัย แปลว่า ตามนอน คือ นอนอยู่ในสันดานจัดเป็น ๓ คือ

๑. กามราคานุสัย ได้แก่ ความยินดีในกาม

๒. ปฏิฆานุสัย ได้แก่ ความคับแค้นใจ

๓. อวิชชานุสัย ได้แก่ ความไม่รู้ตามจริง

สังโยชน์ แปลว่า เครื่องร้อยรัด มี ๑๐ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันท์ พยาบาท จัดเป็นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา เป็นสังโยชน์เบื้องบนอีก ๕

ประโยชน์ยิ่งใหญ่ หมายเอา ปรมัตถประโยชน์ คือพระนิพพาน

มาร แปลว่า ผู้ฆ่า หรือล้างผลาญมี ๕ ได้แก่ ขันธ์ เรียกขันธมาร กิเลส เรียกกิเลสมาร อภิสังขาร เรียกอภิสังขารมาร เทวบุตร เรียกเทวบุตตมาร มัจจุ เรียกมัจจุมาร

พินาส แปลว่า เสื่อมหาย

ปราศจากภยันตราย คือ ไม่มีภัยอันตราย

นิรันดร์ แปลว่า ไม่มีระหว่าง

เกษมสันต์ แปลว่า สบายอย่างสงบ สำราญอย่างสงบ

ธัมมิกวัตรภาคพิเศษ

พรหมวิหาร

(เมตตา) สพฺเพ สตฺตา,	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
อเวรา โหนฺตุ,	จงเป็นผู้ไม่มีเวรเถิด
อพฺยาปชฺฌา โหนฺตุ,	จงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกันเถิด,
อนีฆา โหนฺตุ,	จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจเถิด,
สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ,	จงเป็นผู้มีสุข รักษาตนเถิด,
(กรุณา) สพฺเพ สตฺตา,	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง,
ทุกฺขา ปมุจฺจนฺตุ,	จงพ้นจากทุกข์เถิด,
(มุทิตา) สพฺเพ สตฺตา,	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง,
มา ลทฺธสมฺปตฺติโต	จงอย่าไปปราศจากสมบัติ
วิคจฺฉนฺตุ,	อันได้แล้วเถิด,
(อุเบกขา) สพฺเพ สตฺตา,	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง,
กมฺมสฺสกา,	เป็นผู้มีกรรมเป็นของตน,
กมฺมทายาทา,	เป็นผู้รับผลของกรรม,
กมฺมโยนี,	เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด,
กมฺมพนฺธู,	เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์,
กมฺมปฏิสรณา,	เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย,
ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ,	จักทำกรรมอันใดไว้,
กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา,	ดีหรือชั่ว,
ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺติ ฯ	จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ฯ

เมตฺตานิสงฺสสูตร

เมตฺตาย ภิกฺขเว	ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความพ้นพิเศษด้วยอำนาจ
เจโตวิมุตฺติยา,	แห่งจิต คือ เมตตา,
อาเสวิตาย,	อันบุคคลซ้องเสพแล้ว,
ภาวิตาย,	อันบุคคลได้เจริญแล้ว,
พหุลีกตาย,	อันบุคคลกระทำให้มากแล้ว,
ยานีกตาย,	อันบุคคลกระทำให้เป็นเหมือนยาน (เครื่องให้สำเร็จการไป) แล้ว,
อนุฏฺฐิตาย,	อันบุคคล (ทำ) ไม่หยุดหย่อนแล้ว,
ปริจิตาย,	อันบุคคลสร้างสมแล้ว,
สุสมารทฺธาย,	อันบุคคลปรารภสม่ำเสมอดีแล้ว,
เอกาทสานิสํสา	ผู้เจริญเมตตานั้น พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ ประการ
ปาฏิกงฺขา,	ได้,
กตเม เอกาทส,	อานิสงส์ ๑๑ ไฉนบ้าง,
สุขํ สุปติ,	ผู้เจริญเมตตา ย่อมหลับเป็นสุข ๑,
สุขํ ปฏิพุชฺฌติ,	ผู้เจริญเมตตา ย่อมตื่นเป็นสุข ๑,
น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ,	ผู้เจริญเมตตา ย่อมไม่เห็นความฝันอันชั่ว (คือไม่ฝันร้าย) ๑,
มนุสฺสานํ ปิโย โหติ,	ผู้เจริญเมตตา ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ๑,
อมนุสฺสานํ ปิโย โหติ,	ผู้เจริญเมตตา ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย ๑,
เทวตา รกฺขนฺติ,	เทวดาทั้งหลาย ย่อมรักษา ๑,
นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ	ไฟก็ดี ยาพิษก็ดี ศัสตราก็ดี ย่อมไม่กล้ำกราย
วา สตฺถํ วา กมติ,	ผู้เจริญเมตตานั้น ๑,
ตุวฏฺฏ จิตฺตํ สมาธิยติ,	จิตย่อมตั้งมั่นได้รวดเร็ว ๑,

มุขวณฺโณ วิปสีทติ, สีหน้าย่อมผ่องใส ๑,
อสมฺมุโฬฺห กาลํ กโรติ, ผู้เจริญเมตตา ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาลกิริยา ๑,
อุตฺตรึ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต, ผู้เจริญเมตตา เมื่อยังไม่แทงตลอดซึ่งธรรมอันยิ่ง,
พฺรหฺมโลกูปโค โหติ, ย่อมเป็นผู้เข้าถึงซึ่งพรหมโลก ๑ ฯ

ปัตติทานคาถา

(คือคาถากรวดน้ำพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔)

๑. ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส, สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ, จงเป็นผู้มี
ยานญฺญานิ กตานิ เม, ส่วนแห่งบุญ อันข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทำแล้ว ณ
เตสญฺจ ภาคิโน โหนฺตุ, กาลบัดนี้ด้วย, แห่งบุญทั้งหลายอื่นอันข้าพเจ้า
สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา, ทำแล้วด้วย,
เย ปิยา คุณวนฺตา จ, เหล่าใดเป็นที่รัก แลมีคุณ,
มยฺหํ มาตา ปิตาทโย, มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น,
ทิฏฺฐาเม จาปฺยทิฏฺฐา วา, เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือแม้ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็น,
อญฺเญ มชฺฌตฺตเวริโน, เหล่าอื่นที่เป็นที่มัธยัสถ์เป็นปานกลาง แลเป็นผู้มีเวร,
สตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมึ, สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก,
เตภุมฺมา จตุโยนิกา, เป็นไปในภูมิสาม เป็นไปในกำเนิดสี่,
ปญฺเจกจตุโวการา, มีขันธ์ห้า มีขันธ์หนึ่ง มีขันธ์สี่,
สํสรนฺตา ภวาภเว, ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยและภพใหญ่
ญาตํ เย ปตฺติทานมฺเม, ความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้า อันสัตว์ทั้งหลายเหล่าใด รู้แล้ว
อนุโมทนฺตุ เต สยํ, สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด,

เย จิมํ นปฺปชานนฺติ,	ส่วนสัตว์ทั้งหลายเหล่าใด ยังไม่รู้ซึ่งความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้,
เทวา เตสํ นิเวทยุ๋,	ขอเทพยดาทั้งหลาย พึงบอกแก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้รู้ (แลอนุโมทนา)
มยา ทินฺนานปุญฺญานํ อนุโมทนเหตุนา,	เพราะเหตุคืออนุโมทนา ซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว
สพฺเพ สตฺตา สทาโหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน,	ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นผู้ดำรงชีพโดยสุขทุกเมื่อเถิด,
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปนฺตุ, เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา.	จงถึงซึ่งบทอันเกษม คือพระนิพพาน, ขอความปรารถนาดีงามของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นจงสำเร็จเถิด ฯ
๒. ยนฺทานิ เม กตํ ปุญฺญํ	บุญใดที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ณ กาลบัดนี้,
เตนาเนนุทฺทิเสน จ,	เพราะบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำ ณ กาลบัดนี้ด้วย เพราะความอุทิศส่วนบุญอันนี้ด้วย,
ขิปฺปํ สจฺฉิกเรยฺยาหํ,	ขอข้าพเจ้ากระทำให้แจ้งโดยพลัน,
ธมฺเม โลกุตฺตเร นว,	ซึ่งโลกุตตรธรรมทั้งหลายเก้า,
สเจ ตาว อภพฺโพหํ,	ถ้าว่า ข้าพเจ้ายังอาภัพอยู่ คือ ยังไม่บรรลุโลกุตตร-ธรรมก่อนไซร้,
สํสาเร ปน สํสรํ,	ก็แต่ว่าเมื่อข้าพเจ้ายังท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร,
นิยโต โพธิสตฺโต ว	เหมือนพระโพธิสัตว์ผู้เที่ยง,
สมฺพุทฺเธน วิยากโต,	อันพระสัมพุทธเจ้าพยากรณ์,
นาฏฺฐารสปิ อภพฺพ- ฐานานิ ปาปุเณยฺยหํ,	ข้าพเจ้าไม่พึงถึงอภัพพฐานสิบแปด ฯ

๔๐

กรวดน้ำ แปลเป็นฉันท์

๑. ปัฏฐยาวัตร

ปวงสัตว์ทุกหมู่มิมีประมาณ
จงมีส่วนบุญมนุญผล
อันข้า ฯ กระทำ ณ กาลบัดดล
แลได้กระทำ ณ บุพพกาล ฯ

เหล่าใดเป็นที่ปิยาทรงคุณ
คือบิดามาตุเป็นประธาน
ทั้งที่ข้า ฯ ได้ประสบพบพาน
ทั้งผู้ที่ข้า ฯ มิพบมิเห็น ฯ

ทั้งเหล่าเป็นกลางมิใช่ชั่วดี
แลเหล่าที่สร้างภยานุเวร
ทั่วสัตว์ประวัติ ณ โลกเป็นเกณฑ์
คือเกิดในภูมิสามสถาน ฯ

โดยกำเนิดสี่และมีขันธ์ห้า
ขันธ์หนึ่งขันธ์สี่มิมีประมาณ
ท่องเที่ยวในภพพิเศษโอฬาร
ภพน้อยกันดารก็ดุจจะกัน ฯ

เหล่าใดได้รู้กุศลข้า ฯ ให้
เหล่านั้นเองโมทนาประนันท์
ส่วนบุญข้า ฯ ให้ผิไม่รู้พลัน
ขอหมู่เทวันนุกูลประกาศ ฯ

ให้สัตว์ทั้งหลายประจักษ์ส่วนบุญ
คิดคุณแลโมทนามิขาด
เพราะโมทนาประสาทวาส
บุญข้า ฯ ประสาทประสิทธิ์ประสงค์ ฯ
ขอจงสรรพสัตว์นิราศจากเวร
ชีพเป็นสุขีมิมีทนง
ถึงบทเกษมพิศาลโดยตรง
พระนิพพานองค์สงบสงัด ฯ
ความปรารถนาประชาทุกหมู่
จงดีงามดูพิเศษสวัสดิ์
สำเร็จโดยชอบประกอบบุญจัด
สมบูรณ์พูนพัฒน์จรัสเจริญ ฯ

๒. อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑

บุญข้า ฯ กระทำไว้ ขณะนี้ประการใด
ด้วยบุญประกาศไข และเพราะความอุทิศบุญ
ขอข้า ฯ กระทำธรรม นวโลกุดรคุณ
ให้แจ้งประจักษ์สุน- ทรเสร็จเกษมสันต์
ถ้าข้าพเจ้ายัง มิลุโลกุดรพลัน
เมื่อข้าพเจ้าคัล ลยะอยู่ ณ สงสาร
ขอข้า ฯ มิพึงถึง ทุรภาคอภัพฐาน
สิบแปดประการขาน บ่มิต้องสมาคม
เหมือนโพธิสัตว์ผู้ นิยโตวโรดม
อันองค์พระสยม ภวญาณพยากรณ์ ฯ

อธิบายบุรุษโทษสิบแปดประการ คือ

๑.	พลังกปาทะ	เท้าทั้งสองข้าง ใหญ่และคด
๒.	อัทธนขะ	เล็บทั้งหมด กุด
๓.	โอพัทธปิณฑิกะ	ปลีน่อง ทู่ ยานลงภายใต้
๔.	ทีโฆตตโรฏฐะ	ริมฝีปากบนยาวปิดริมฝีปากล่าง
๕.	จปละ	น้ำลายไหลออกเป็นยางยืดทั้งสองแก้ม
๖.	กฬาระ	เขี้ยวงอกออกพ้นปากเหมือนเขี้ยวหมู
๗.	ภัคคนาสกะ	จมูกหักฟุบดูน่าชัง
๘.	กุมโภทระ	ท้องป่องเป็นกระเปาะดั่งหม้อใหญ่
๙.	ภัคคปิฏฐิ	สันหลังไหล่หักค่อมคดโก่ง
๑๐.	วิสมจักขุ	ตาถล่มลึกทรลักษณ์ข้างหนึ่งเล็กข้างหนึ่งใหญ่ ไม่เสมอกัน
๑๑.	โลหมัสสุ	หนวดเคราสีพรรณดั่งลวดทองแดง
๑๒.	หริตเกสะ	ผมโหรงเหลืองดั่งสีลาน
๑๓.	วลีนะ	ตามตัวสะคราณคร่ำด้วยแถวเอ็นนูนเกะกะ
๑๔.	ติลกาหตะ	มีต่อมแมลงวันและตกกระ ดั่งโรยงา
๑๕.	ปิงคละ	ลูกตาเหลือก เหล่ะ เหลือง ดั่งตาแมว
๑๖.	วินะตะ	ร่างกายคดค้อมในที่ทั้งสาม คือ คอ หลัง สะเอว
๑๗.	วิกฏะ	เท้าทั้งสองเหหันห่างเกะกะ
๑๘.	พรหาขระ	ขนตามตัวยาวหยาบดั่งแปรงหมู

(บุรุษโทษ ๑๘ มีอยู่ในคาถากัณฑ์กุมาร)

มหาทาน ๕ ประการ

ธนบริจาค	สละทรัพย์สมบัติเป็นทาน
อังคบริจาค	สละอังคาพยพเป็นทาน
ชีวิตบริจาค	สละชีวิตเป็นทาน
ปุตตบริจาค	สละลูกเป็นทาน
ภริยบริจาค	สละเมียเป็นทาน

เนาวรัตน์ แก้ว ๙ ประการ

เพชร ทับทิม มรกต เพทาย บุษราคัม นิล มุกดา โกเมน ไพฑูรย์

สัตตรัตนะ แก้ว ๗ ประการ

สุวรรณ หิรัณย์ มุกดา มณี ไพฑูรย์ วิเชียร ประพาฬ

คำเตือนสติคนเวลาจวนจะตาย

คนป่วยไข้หรืออาพาธหนัก มักมีทุกขเวทนาหลายอย่างรบกวน เป็นเหตุแห่งวิภวตัณหา คืออยากไม่มีไม่เป็นอย่างนั้น อันทำให้ใจเศร้าหมองบ้าง ฯ บางคนก็กลัวว่าจะตาย กลัวจะพลัดพรากจากของแลคนที่รักที่ชอบใจ เป็นเหตุแห่งภวตัณหา คืออยากจะมีจะเป็นอยู่ต่อไป อันทำใจให้วุ่นวายหวาดหวั่นต่อความตาย แลภพข้างหน้าบ้าง ฯ นอกจากนี้ผู้ที่มีทุกข์ครอบงำนั้น บางคนก็อยากจะหาความสุข มัวเมาในกามสุขแลแส่หาต่างๆ ทั้งกังวลห่วงใยอาลัยในทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี ญาติ มิตรที่ได้เคยร่วมสุขร่วมทุกข์กันมา ไม่สามารถจะทำใจให้สงบผ่องใสอันเป็นลักษณะของกามตัณหา คือความอยากในอารมณ์ที่น่าใคร่อีกส่วน ๑ ฯ

เมื่อบุคคลทุพพลภาพอยู่แล้วยังถูกตัณหา ๓ เข้าครอบงำใจ ก็ยิ่งเป็นเหตุให้เศร้าหมองทุกข์ร้อนหนักขึ้น ถ้าตายไปในขณะนั้น ก็นับว่าเป็นอันตายร้าย คือมีทุคติเป็นที่ไป ซึ่งต้องตามเทศนานัยว่า **“จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา”** ซึ่งแปลว่าผู้มีใจเศร้าหมองแล้วทุคติจำต้องหวัง (คือไปสู่ภูมิอันเป็นทุกข์โดยไม่ต้องสงสัย) เหตุนี้บัณฑิตผู้ปรีชาหรือว่าญาติมิตรผู้ฉลาด หวังจะให้คนไข้ทำใจให้สงบผ่องใส ไม่ให้ทุกข์ด้วยตัณหา ๓ เหล่านั้น จึงหาถ้อยคำที่ดีมากล่าวเตือนสติ เพื่อให้คนไข้ได้สตินึกไปตาม แล้วบรรเทาหรือกำจัดตัณหา ๓ เสีย ใจจะได้ผ่องใส เมื่อใจผ่องใสแล้วถึงจะตายก็เป็นอันตายดี มีสุคติเป็นที่ไปดังนัยพระพุทธภาษิตว่า **“จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา”** ความว่า ผู้มีใจไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นหวังได้ ฯ หากยังไม่ตาย เมื่อใจดีผ่องใสแล้วก็รักษาให้หายจากไข้ได้ง่ายกว่าผู้มีใจเศร้าหมองมากดังนี้ คนผู้ไม่ประมาท จึงศึกษาสำเหนียกฝึกฝนตนที่จะให้เป็นคนดีด้วยวิธีบำเพ็ญ ทาน ศีล ภาวนา ตามควรแก่กำลังแลเหตุการณ์ เมื่อไข้หนักพักใหญ่จะได้ไม่หวาดหวั่น เมื่อมีผู้เตือนสติจะได้ทำใจให้ผ่องใสเยือกเย็นเป็นสุข ตามความสามารถที่จะทำได้ ฯ คำที่ดีซึ่งนำมากล่าวเตือนกัน ให้ระลึกในเวลาจวนจะตายนั้นมีมาก เป็นพระพุทธคุณบ้าง พระธรรมคุณบ้าง พระสังฆคุณบ้าง จะนำมากล่าวไว้ในที่นี้เฉพาะที่ใช้กันเป็นพื้น ดังต่อไปนี้ คือ

๑. “อรหำ” แปลว่า (พระพุทธเจ้า) เป็นพระอรหันต์, เป็นผู้หักใจได้, เป็นผู้เว้นไกลจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ, เป็นผู้หักกำกงแห่งสังสารจักร (คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม,) เป็นผู้ควรรับความเคารพนับถือ, เป็นต้น

๒. “สงฺขารา สสฺสตา นตฺถิ” แปลว่า สังขารทั้งหลายเป็นของเที่ยงไม่มี “นตฺถิ พุทฺธานมิญฺชิตำ” แปลว่า ความหวั่นไหวของพระพุทธเจ้าย่อมไม่มี ฯ

๓. จิ, เจ, รุ, นิ, (หัวใจอภิธรรม) แปลว่า จิต เจตสิก รูป นิพพาน

๔. ให้พระสวดโพชฌงค์บ้าง แต่ผู้ไม่รู้คำแปลก็เป็นพิธีไปเพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่คนไข้ ควรเตือนให้รู้เนื้อความเช่นให้ผู้ฉลาดบรรยายโพชฌงค์ ๗ คือ

๑.	สติ	ความระลึก
๒.	ธรรมวิจยะ	ความสอดส่องธรรม
๓.	วิริยะ	ความเพียร
๔.	ปีติ	ความอิ่มใจ
๕.	ปัสสัทธิ	ความสงบใจ
๖.	สมาธิ	ความตั้งใจมั่น
๗.	อุเบกขา	ความวางเฉย

โดยย่อแต่ละอย่างๆ ว่า ท่านทำให้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ธรรม เพื่อนิพพาน (ดับทุกข์ทั้งปวง) เป็นต้น ฯลฯ

๕. ให้ทำสัญญา ๑๐ คือ

๑. อนิจฺจสญฺญา
กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร

๒. อนตฺตสญฺญา
กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรม

๓. อสุภสญฺญา
กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย

๔. อาทีนวสญฺญา
กำหนดหมายโทษแห่งกาย มีอาพาธต่างๆ เป็นต้น

๕. ปหานสญฺญา
กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกแลบาปธรรม

๖. วิราคสญฺญา
กำหนดหมายอริยมรรคว่าเป็นธรรมอันละเอียด

๗. นิโรธสญฺญา
กำหนดหมายความดับตัณหา คือ อริยผล ว่าเป็นธรรมอันละเอียด

๘. สพฺพโลเก อนภิรตสญฺญา
กำหนดหมายความไม่น่าเพลินในโลกทั้งปวง

๙. สพฺพสงฺขาเรสุ อนิฏฺฐสญฺญา
กำหนดหมายความไม่น่าปรารถนาในสังขารทั้งปวง

๑๐. อานาปานสติ
สติกำหนดลมหายใจเข้าออก

คำเตือนสติดังกล่าวมา ๕ อย่างนี้ แต่ละอย่างผู้ศึกษากระทำให้เจริญ ทำให้มาก น้อมใจ นึกด้วยดี ย่อมทำใจให้ผ่องแผ้วใสสะอาด พ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้ ทั้งในเวลาป่วยไข้แลในเวลาปกติ ในกาลทุกเมื่อจริง ฯ